

Повторне дослідження на матеріалах 2025 року

ЛІНІЇ РОЗДІЛЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ВПЛИВ МАСОВИХ ДИСКУСІЙ У СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА



Підготовлено ГО «CAT-UA: Communication Analysis Team – Ukraine»

Дослідження провела команда ГО CAT-UA на замовлення ГО «Інтерньюз-Україна» в межах проєкту «Зміцнення правдивості, прозорості та демократії для протидії дезінформації», що втілюється за підтримки уряду Канади.

HIGHLIGHTS (детальніше у висновках)

- Дуже зменшився хейт соціальних груп. Єдиний топовий «соціальний» адресат хейту — «ті, що виїхали з України». А от влада, як і в 2022 році, залишається основним об'єктом критики.
- Основним рушієм уваги до скандалів стали навмисні політичні кампанії.
- Кожен дискусійний кейс і далі поглиблює одразу декілька ліній розділення.
- Проросійські автори, як і проукраїнські, звертають увагу насамперед на політичні теми й майже не роздмухують інші.
- Мова ворожнечі: закономірності суттєво змінилися порівняно з 2022. Вона помітна від політиків у «середніх» сварках, і суттєво менше, ніж у 2022, у дискусіях між командами Порошенка й Зеленського.
- Розуміння опонента залежить в основному від свідомості конкретних учасників дискусій.
- Facebook втрачає статус основного майданчика для суперечок, передавши цю роль Telegram. YouTube наздоганяє лідера.
- Помітним є тренд «хейтити хейтерів».
- Єдина сфера, де російські топ-блогери й канали резонують із українською аудиторією — військова.

Мета, методика та опис тем	5	Тема «Санкції проти Порошенка»	45
Порівняння досліджуваних тем	12	Тема «Проросійські висловлювання блогерок»	51
Тема «Декриміналізація СЗЧ»	19	Тема «Звинувачення Берлінської»	58
Тема «Виїзд та повернення»	26	Тема «Вбивство військовослужбовця ТЦК»	64
Тема «Картонкові протести»	33	Висновки	70
Тема «Скандал в УКУ»	38	Рекомендації	73

Це повторне дослідження механізмів формування і поглиблення ліній розділення в українському суспільстві на основі онлайн-суперечок. Перше дослідження з цього циклу було проведене на матеріалах 2022 року.

Ключовим запитанням дослідження є з'ясування того, яким чином соціальні мережі формують, використовують та поглиблюють лінії розділення в українському суспільстві. Зокрема, ми з'ясовуємо:

- Які теми мають найбільший потенціал для розділення українського суспільства.
- Які комунікаційні агенти

використовують онлайнві дискусії для поглиблення ліній розділення або ж для інших власних потреб, але з помітним поглибленням таких ліній. Зокрема, якою є роль проросійських сил у цьому процесі.

- Які лінії розділення найбільше підвладні зовнішнім (зокрема російським) впливам і найчастіше зазнають їх.
- В якому випадку найчастіше проговорюються можливості для порозуміння, або ж навпаки, використовується мова ворожнечі.
- У чому полягає специфіка комунікації дискусійних тем у

розрізі меседжів та висловлених емоцій.

Відповіді на ці запитання шукалися шляхом вивчення дискусійних кейсів, які обговорювалися в українському суспільстві, зокрема в соціальних мережах, у 2025 році.

Вибірка кейсів формувалася таким чином, щоб кожен із них торкався кількох різних ліній розділення, тобто чинив комплексний вплив на суспільство. Іншими словами, відбиралися згадування певних явищ, ініціатив чи персон в українському просторі соціальних мереж, і всі грані дискусій, які ці об'єкти спричиняли.

Вибірка тем. Для відповіді на запитання дослідження було сформовано перелік тем, які викликали масштабні дискусії в українському суспільстві. Цей перелік було збалансовано за: а) загальною тематикою, б) об'єктом критики, в) природою лінії, г) тривалістю конфлікту. Повний перелік тем наведено на наступному слайді.

Вибірка дописів. Для кожної теми було сформовано вибірку дописів із соціальних мереж Facebook, Instagram, Twitter, YouTube, Telegram, V Kontakte, TikTok, BlueSky, Threads, VK, зібраних за допомогою моніторингової системи YouScan, які мали найбільше охоплення. До уваги бралися пости (не коментарі й не репости) з геолокаціями «Україна» та «Не визначено». Зважаючи на те, що пошукові запити в моніторингових системах зазвичай не на 100% складаються з релевантних дописів, а в деяких із відібраних тем було дуже складно сформулювати точний запит і вони мали досить низьку частку релевантних повідомлень, вибірка формувалася таким чином:

- Проводилося кодування перших 1000

повідомлень, що мали найбільше охоплення. Якщо в цій кількості знаходилося 350 і більше релевантних дописів, тобто таких, які стосуються зазначеної теми, містять негатив на адресу однієї або кількох соціальних груп і їхні автори є мешканцями України (для користувачів із невизначеною автоматично геолокацією, за результатами кодування профілю), то вибірка цим і обмежувалася.

- Якщо ні, то до кодування відбиралися нові повідомлення, в порядку зменшення показника охоплення. Таке кодування тривало, доки загальна кількість прокодованих релевантних повідомлень не сягала 350.

Кількість прокодованих повідомлень та їхнє сумарне охоплення вказані окремо в кожній темі.

Ручне кодування проводилося з визначенням таких категорій:

- Об'єкт обвинувачення: соціальна група, щодо якої поширюються негативні меседжі.

- Висловлення розуміння позиції іншої сторони і/або бажання примирення.

- Наявність мови ворожнечі щодо обвинуваченої категорії.

- Емоція обвинувачення. Визначається на основі ключових емоціогенних слів. Перевага надається тим словам, якими сам дописувач супроводжує певний факт, а не словам, які містяться в описі цього факту, наприклад, в заголовках медіа.

- Ключовий меседж повідомлення, визначений за методикою (Zakharchenko, A. PR-Message Analysis as a New Method for the Quantitative and Qualitative Communication Campaign Study. Information & Media, Vol. 93, 2022).

- Позиція автора: проросійська/проукраїнська, визначається на основі перегляду профілю автора та його висловлювань щодо поточної війни.

Окрім того, система автоматично вказує статтю автора допису та регіон його проживання.

Після кількісного аналізу отриманих даних проводився **якісний дискурс-аналіз** – пояснення причин саме таких візуалізованих розподілів, опис закономірностей.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕМ

Тема	Тема	Основна лінія розділення	Природа дискусії ²	Тривалість дискусії
Декриміналізація СЗЧ (продовження термінів)	Війна / соціум	Військове керівництво — військовослужбовці	Навмисна	Довга
Виїзд та повернення з-за кордону	Соціум	Ті хто виїхав — хто лишився	Мішана	Довга
«Картонкові протести»	Політика	Влада — громадськість	Спонтанна підтримана	Коротка
Скандал в УКУ	Соціум	Прихильники традиційних/модерних цінностей	Спонтанна	Коротка
Санкції РНБО проти Порошенка	Політика	Прихильники/критики влади	Навмисна	Довга
Проросійські висловлювання блогерок	Війна, соціум	Мешканці різних регіонів; україномовні/російськомовні	Спонтанна підтримана	Середня
Звинувачення Берлінської щодо даних виробників дронів	Війна	Суспільство – волонтери	Спонтанна	Середня
Вбивство військовослужбовця ТЦК у Львові	Війна	ТЦК — громадяни	Навмисна	Коротка

- Декриміналізація СЗЧ і продовження термінів повернення з нього

Самовільне залишення частини як військова та соціальна проблема стає темою для дискусій від самого початку повномасштабного вторгнення. Кожна спроба законодавців врегулювати нормативну базу викликає бурхливе обговорення в суспільстві, як і факти СЗЧ публічних осіб, що своїм демаршем намагаються звернути уваги на системні проблеми у війську. У просторі соціальних мереж сварки виникали щоразу, коли Верховна Рада України продовжувала граничні терміни повернення до служби з СЗЧ, за умови яких до порушника не застосовуються покарання. Дискусія виходила далеко за межі технічного обговорення правового врегулювання, але підіймала й більш глобальні теми: мобілізації, демобілізації та встановлення граничних термінів служби. Військові (командири бригад та рядові захисники) звинувачували вище командування та владу, подекуди своїх побратимів; опозиція намагалася використати можливість для

підвищення рейтингів; своєю чергою проросійські агенти, переважно через мережу ТГ-каналів, намагаються маніпулювати темами готовності українців іти у військо, а подекуди й узагалі підтримувати «антинародний режим». До певного моменту дискусія лишалася поміркованою. А її пік спровокували акції протесту в Києві та Львові проти кримінальної відповідальності для військових за СЗЧ. Вогню в дискусію додала оприлюднена Офісом Генпрокурора статистика щодо кількості СЗЧ за період війни – майже 290 тисяч кримінальних справ. Це стало аргументом для всіх сторін дискусії для продовження обопільних звинувачень. На час закінчення дослідження (січень 2026) дискусія триває, влада й далі шукає шляхи виходу із кризи.

- Виїзд та повернення з-за кордону

Масовий виїзд українців за кордон під час повномасштабного вторгнення і, з іншого боку, законодавча заборона на виїзд більшості чоловіків на час дії воєнного стану спричинили потужну лінію розділення, яка спричиняє суперечки. В межах цього

дослідження проводився аналіз двох дотичних кейсів: урядового дозволу на виїзд юнаків до 22 років за кордон та історії досвіду повернення українських жінок-біженок із Європи в Україну. І те, й інше обговорювалось у соцмережах, мало певні спільні меседжі. Перший кейс переважно розгортався у форматі обговорення рішення влади, водночас інший складався з особистих наративів жінок та їхніх вражень про українські й закордонні реалії.

Дискусія була напрочуд емоційною, наповненою взаємними образами та сварками. В темі помітна велика проросійська активність: діяльність велася переважно через мережу проросійських ТГ-каналів та подекуди блогерів, які поширюють токсичні меседжі. Рішення влади дозволити виїзд юнаків до 22 років загостило й тему оборони та війська. Владі навіть закидали звинувачення щодо спроби в такий спосіб захиститися від нових «картонкових протестів».

ДЕТАЛЬНИЙ ОПИС КОНТЕКСТУ ТЕМ (ПРОДОВЖЕННЯ)

- «Картонкові протести»

Дискусія стала реакцією на ініційований владою законопроект №12414 (про ліквідацію інституційної незалежності Національного Антикорупційного Бюро України та Спеціалізованої Антикорупційної Прокуратури). У соціальних мережах, а згодом і на вулицях міст, активісти говорили про втрату громадськістю контролю над владою та безкарність оточення В.Зеленського. 22 липня розпочалися протести в Києві біля театру Франка, організатори закликали не користуватися партійною символікою, а натомість писати свої гасла на картонках. Синхронно подібні заходи відбулися і в інших містах — Львові, Одесі, Харкові (пік уваги — 22-25 липня). У перші дні центральна влада була максимально непоступливою, хоча й демонстративно проводила перемовини. Однак згодом пішла на поступки мітингувальникам. Фінальний сплеск уваги — 30-31 липня, коли ВРУ голосувала за новий документ.

- Скандал в УКУ

Короткострокова дискусія виникла після допису Н. Ворожбит 2 вересня, у якому вона розповіла про відмову заселити її дочку Параску до гуртожитка Українського католицького університету нібито через прапорець ЛГБТ в особистому акаунті Instagram і звинуватила університет у гомофобії. Того ж дня з'явилася відповідь УКУ, що, мовляв, заселення в Колегіум здійснюють лише при вступі на формаційну програму, яка вимагає «підтримки духовних цінностей та розуміння правил проживання в Колегіумі». Дискусія в соцмережах зібрала чимало спікерів і ліберального, і консервативного світогляду, а також стала приводом для ширшого обговорення євроінтеграції та притаманних ЄС цінностей в освіті, дискримінації та права приватних НЗ на встановлення правил, що суперечать українському законодавству.

- Санкції РНБО проти Порошенка

На політичне суперництво між П. Порошенком та В. Зеленським накладається їхнє особисте несприйняття одне одного, про яке писали чимало журналістів. Саме в цьому контексті розгорталася комунікація щодо впроваджених В. Зеленським санкцій проти групи людей 13 лютого 2024 року, серед яких фігурував і П. Порошенко. Те, що П. Порошенко потрапив в один санкційний список разом із проросійськими діячами, стало одним із поштовхом до сварок. Дискусія супроводжувалася рядом заяв із боку представників влади, які пояснювали доцільність рішення. Згодом тривали судові слухання щодо законності таких санкцій у Верховному суді. Сплески активності в мережі помітні після кожного судового слухання з критикою однієї або іншої сторони.

- Проросійські висловлювання блогерок

У 2025 році патріотичне українське інформаційне середовище несподівано для себе виявило, що далеко не всі українці поділяють мейнстрімні уявлення про російську мову й культуру, а навіть навпаки — вороже ставляться до українських мови і культури. Особливо це стало помітним у середовищі блогерок, які фокусуються не на війні чи політиці, а на світських темах, кулінарії тощо. Впродовж року кілька таких кейсів схвилювали інфопростір, і ми включили до аналізу два з них. Першим стала публічна сварка між блогерками А. Алхім та О. Мандзюк. Першу з них попросили заспівати українською мовою на хрестинах дитини подруги, але та різко відмовилася. О. Мандзюк, у свою чергу, публічно розкритикувала А. Алхім, назвала її «медійною гнидою» та звернулася до СБУ. Алхім довгий час захищалася в публічному просторі, проти неї порушили кримінальну справу. Зрештою вона втекла за межі України.

Другий інцидент відбувся восени.

Фудблогерка з Нікополя Анастасія Кускевич,

яка переїхала до Львова, під час прямого ефіру в Instagram припинувала мешканців західних регіонів та закликала Росію завдати ракетних ударів по Львову. Згодом у поліції повідомили, що розпочали кримінальне провадження щодо жінки, а сама блогерка втекла з міста.

- Звинувачення Берлінської щодо даних виробників дронів

Обговорення теми розпочалося після репосту Марією Берлінською таблиці з контактами виробників БПЛА у її Telegram. Відразу після цього її звинуватили в деанонізації об'єктів ВПК й подекуди навіть у державній зраді. Хвиля хейту суттєво посилилася після допису блогера Лачена, який звинуватив М. Берлінську в допомозі ворогу. Дискусія спровокувала ряд публічних заяв представників влади, а саме перевірки, ініційовані в держорганах. Головне питання полягало в тому, наскільки ці дані були секретними. Результатом дискусії став запуск Міноборони єдиної платформи сервісів для виробників озброєння в Україні, де було зібрано

інформацію про всі ключові державні послуги та можливості для виробників озброєння та військової техніки.

- Вбивство військовослужбовця ТЦК у Львові

Третього грудня в медіа з'явилася інформація про вбивство військового у Львові. Чоловік під час перевірки документів ударив ножом військовослужбовця Територіального центру комплектування і соціальних послуг. Ця подія негайно викликала значну суспільну дискусію, адже в частини українського суспільства сформувався вкрай негативне ставлення до ТЦК, підживлюване росіянами. В іншій частині суспільства є певна зневага до «ухилянтів», які не хочуть служити у війську. Тож кейс убивства став приводом для розгортання цих дискусій. Фактичні події були переважно сконцентровані впродовж однієї доби: і саме вбивство, і затримання, й обрання запобіжного заходу, і заяви військового командування на цю тему. На день пізніше було оприлюднено рішення суду. Але обговорення цієї події в соцмережах тривало й кілька днів потому.

- **ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЯ СЗЧ (ПРОДОВЖЕННЯ ТЕРМІНІВ)**

До вибірки увійшли дописи з використанням абревіатури СЗЧ та всіх можливих форм його вживання в медіа українською та російською мовами (дезертирство, «самоволка» й т.п.), а також супутні поняття «декриміналізація», «Армія+». Запит враховував також блок дописів стосовно проєкту закону №13260. 01.01-30.10.2025.

- **ВИЇЗД ТА ПОВЕРНЕННЯ З-ЗА КОРДОНУ**

Дописи, де згадувалося б про виїзд жінок за кордон та повернення їх назад в Україну. Особлива увага була до теми скорочення соціальних виплат у країнах перебування українських біженців. Також запит враховував дописи, що згадували про дозвіл чоловікам віком від 18 до 22 років виїздити за кордон під час дії воєнного стану. 01.01-16.11.2025.

- **«КАРТОНКОВІ ПРОТЕСТИ»**

До фокусу уваги потрапили дописи, що стосувалися законопроєкту №12414: його оприлюднення та подальші протести. При цьому пошук відбувався з врахуванням слів «НАБУ», «САП», а також характерного терміну «картонкові протести». 22.07-20.08.2025.

- **СКАНДАЛ В УКУ**

Пошук повідомлень, де в тому чи іншому вигляді згадувалися б донька Н. Ворожбит та М. Курочкіна в контексті відмови поселити її в колегіум Українського католицького університету. Запит враховував абревіатури «ЛГБТ» та «ЛГБТ+». 02.09-27.09.2025.

- **САНКЦІЇ РНБО ПРОТИ ПОРОШЕНКА**

Згадування та обговорення рішення РНБО запровадити санкції проти П.Порошенка та ряду проросійських діячів, а також судові слухання щодо цього. 13.02.-26.09.2025.

- **ПРОРОСІЙСЬКІ ВИСЛОВЛЮВАННЯ БЛОГЕРОК**

Вибірка формувалася на основі двох окремих, але близьких між собою масивів даних. Перший складався з дописів, де згадувалося б блогерку з Нікополя А. Кускевич та її висловлювання щодо Львова. Друга — згадки та обговорення сварки між О.Мандзюк та А. Алхім. 04.05-06.11.25.

- **ЗВИНУВАННЯ БЕРЛІНСЬКОЇ ЩОДО ДАНИХ ВИРОБНИКІВ ДРОНІВ**

Вибірка враховувала повідомлення, що згадували б М. Берлінську в контексті скандалу довкола оприлюднених списків виробників дронів. 28.05-30.06.2025.

- **ВБИВСТВО ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ ТЦК У ЛЬВОВІ**

Згадування та обговорення вбивства військовослужбовця ТЦК та ветерана Юрія Бондаренка у Львові. 04.12-08.12.25

ЗАГАЛЬНЕ ПОРІВНЯННЯ ТЕМ: ОХОПЛЕННЯ

Дописи на тему **протестів проти законопроекту №12414** (про ліквідацію інституційної незалежності НАБУ та САП) зібрали найбільше сукупне охоплення в соціальних мережах завдяки яскравій візуальній складовій акцій та їхній високій політичній вазі, що стосується курсу держави. Тож до неї долучилася низка відомих спікерів, у дискусії були максимально включені українські національні медіа та блогери з великою аудиторією.

Причина популярності теми запровадження **санкцій проти П. Порошенка** посіла друге місце з іншої причини: обидві основні сторони дискусії (команди нинішнього та экс-президента) ретельно й дисципліновано поширювали взаємні обвинувачення, залучаючи всі доступні їм комунікаційні канали.

Тема **декриміналізації СЗЧ** і продовження термінів дії відповідних норм отримала третій показник охоплення через те, що її центральними спікерами були медійні особи на кшталт військових командирів (А. Білецький, К. Верес), залучені через те, що проблема СЗЧ суттєво впливає на обороноспроможність України. Ці спікери «підсвітили» тему в порядку денному, вона стала популярною і в інших медіаканалах.

Додатковим фактором популярності цих трьох тем стало те, що саме в них участь проросійських сил була найпомітнішою. Росіяни працювали, як через розгалужену мережу пропагандистських Telegram-каналів (Резидент, Легітимний, Политика Страны), так і через залучення пулу псевдоекспертів (Т. Никифорчук, В. Барановський).

Решта тем мала в рази менше охоплення, оскільки в більшості (окрім кейсу вбивства військового ТЦК) не містила прив'язки до ТОП-політики.

Серед них найпомітнішим був кейс **блогерок**: скандалу між О. Мандзюк й А. Алхім та закликів А. Кускевич бомбардувати Львів. Тут зіграло роль поєднання уваги до селебріті від їхньої звичної аудиторії в YouTube та TikTok, а також, меншою мірою, політичної – в X.

Інші теми (**біженців** та їх повернення, **вбивства військового ТЦК**, **скандалу в УКУ** та оприлюднення списків виробників дронів **М.Берлінською**) зібрали менше уваги — насамперед через те, що не змогли зацікавити блогерів із найвищими показниками аудиторії, і дискусії щодо них велися на майданчиках «другого» і «третього» ешелону за популярністю. До того ж, саме в цих темах фіксувалося найслабша проросійська активність. Реакція на дискусії була інертною та швидше нагадувала ситуативне включення, аніж сплановану кампанію.

НАЙБІЛЬШЕ УВАГИ АКУМУЛЮЮТЬ ТЕМИ, ЩО ПРЯМО СТОСУЮТЬСЯ МАЙБУТНЬОГО ДЕРЖАВИ ТА ПЕРЕБІГУ ВІЙНИ Й У ЯКІ ЦІЛЕСПРЯМОВАНО ВКЛЮЧАЮТЬСЯ ТОПОВІ ПОЛІТИЧНІ ТА ВІЙСЬКОВІ БЛОГЕРИ, ПРАЦЮЮЧИ У ФОРМАТІ СПРЯМОВАНИХ КАМΠΑНІЙ

(Охоплення 350 найпопулярніших дописів у кожній темі)

Картонки	71 941 569
Порошенко	53 952 891
СЗЧ	41 890 589
Блогерки	16 203 716
Біженці	6 308 142
ТЦК	4 200 015
УКУ	2 850 852
Берлінська	2 268 209

Найвищий відсоток залучення росіян зафіксовано в дискусіях довкола проекту закону №12414 («Картонкові протести») та №13260 (Декриміналізація СЗЧ). У першому випадку проросійська аудиторія відверто заявляла, що підтримує дестабілізацію в Україні, і працювала одразу на два напрямки: скомпрометувати протестувальників та владу. Окремо проросійські лобісти акцентують на відсутності таких самих акцій проти «людоловів» (ТЦК). Згодом аргумент про страх перед протестувальниками буде одним із ключових у дискусії щодо дозволу на виїзд юнаків за кордон.

У дискусії щодо СЗЧ проросійські сили працювали на наратив про те, що українці не хочуть йти у військо, тому й ідуть у СЗЧ. Ці меседжі були частиною більш глобального конструкту щодо проблем мобілізації в Україні, який на нинішньому етапі російське керівництво, імовірно, вважає найбільшою вразливістю України.

У темі санкцій проти П. Порошенка росіяни теж комунікували достатньо активно, намагаючись дискредитувати обидві сторони. Не було помітно попередньої стратегії на посилення агресивності всіх учасників дискусії і розсварювання: радше, вони формували іще один складник наративу про неспроможність української влади.

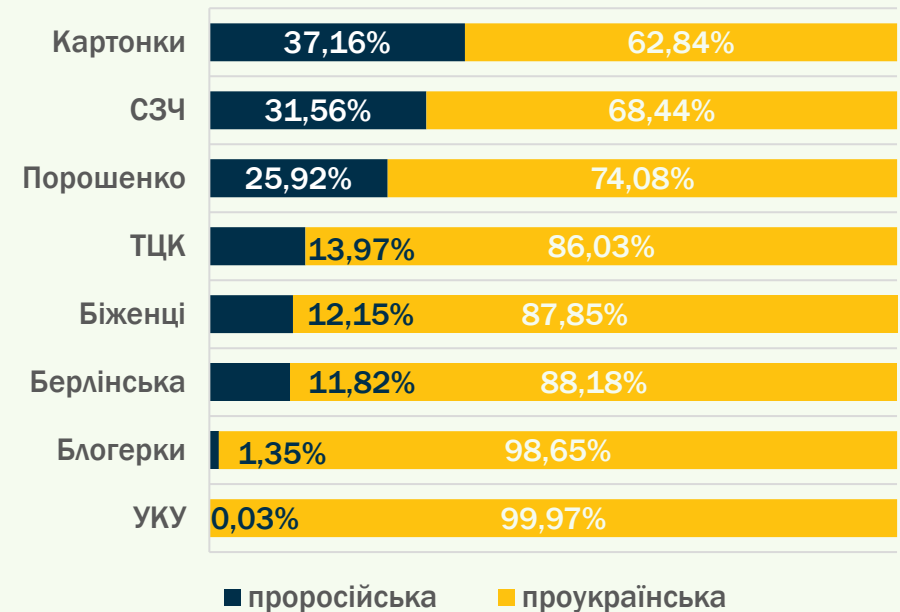
Увага до інших тем була помірною. У випадку з убивством військового у Львові помітні були спроби росіян підняти бунти проти ТЦК, однак це був кейс, до якого вони не були готовими й не планували інформаційної активності, а коли зорієнтувалися, то його обговорення в Україні вже зійшло нанівець.

Включеність росіян у дискусії щодо повернення/виїзду біженців та у випадку з оприлюдненням виробників дронів М.Берлінською швидше реактивна: проявлялась у формі насмішок та звинувачень усіх сторін дискусій. Окрім того, щодо повернення біженців було зафіксовано роботу російської пропаганди в коментарях.

У випадку зі скандалом в УКУ, мізерну проросійськи налаштовану частку аудиторії склали священники УПЦ МП. Проросійські висловлювання блогерок, схоже, також не були організовані з Росії та є суто внутрішнім українським феноменом.

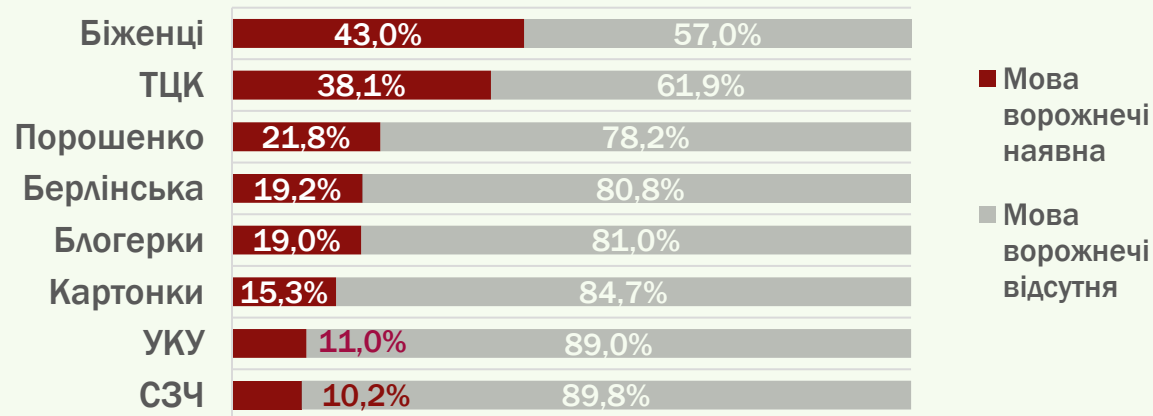
Відкрито проросійські автори найактивніше працювали з темами, що стосуються державної влади в Україні, просуваючи меседжі загального наративу про неспроможність української держави. Щодо інших ліній розділення, то вони приділили помітну увагу лише поглибленню прірви між українцями в Україні і за кордоном, а на інші теми (навіть на тему мови) уваги майже не звертали

(Частка від охоплення дописів у кожній темі)



Наявність мови ворожнечі

(Частка охоплення дописів у кожній темі)



Найвищий відсоток мови ворожнечі – в дискусіях щодо виїзду українців за кордон та злочину проти військового ТЦК у Львові, де джерелом агресивних висловів ставали політики (О. Гончаренко, О. Дунда) чи псевдоексперти (Т. Никифорчук, В. Барановський).

Здебільшого їхні реакції були емоційними та наповненими особистими образами.

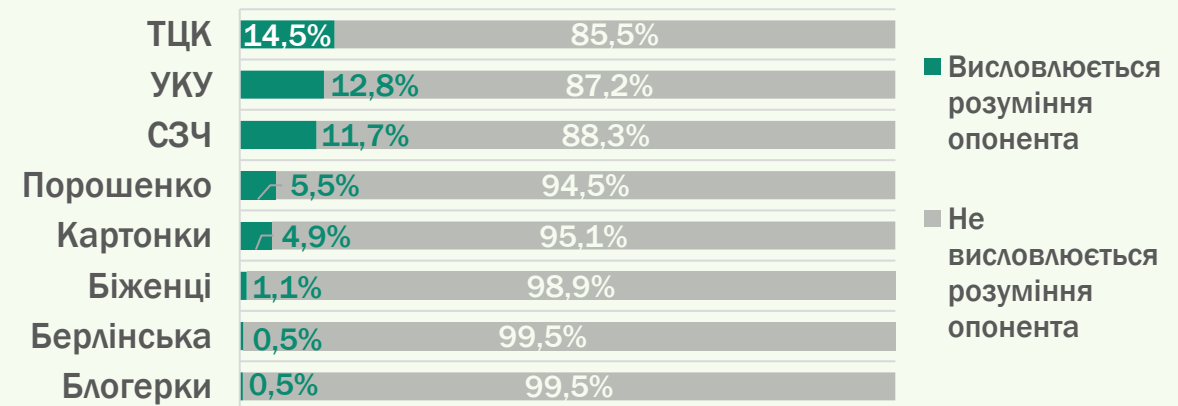
У випадку з санкціями проти П. Порошенка мова ворожнечі звучала насамперед від проросійських акаунтів і була спрямована на В.Зеленського, а команди двох президентів України до цього не вдавалися.

Щодо дискусії довкола оприлюднення списків виробників дронів найчастіше агресивну манеру комунікації демонстрували анонімні новинні Telegram-канали та поодинокі користувачі. Професійні та експертні кола, зокрема військові, частіше поєднували підтримку волонтерів із критикою держави.

Під час акцій на підтримку НАБУ та САП у проукраїнському сегменті об'єктом хейтспічу переважно була М. Безугла, також тут були різкі висловлювання проросійських авторів щодо «соросят», «стада» і «Салорейха». Мова ворожнечі в кейсі УКУ була радикальнішою з боку консервативної частини аудиторії. В кейсі СЗЧ, окрім проросійських нападок, помітним було обурення військових блогерів діями влади.

Висловлення розуміння позиції опонента

(Частка охоплення дописів у кожній темі)



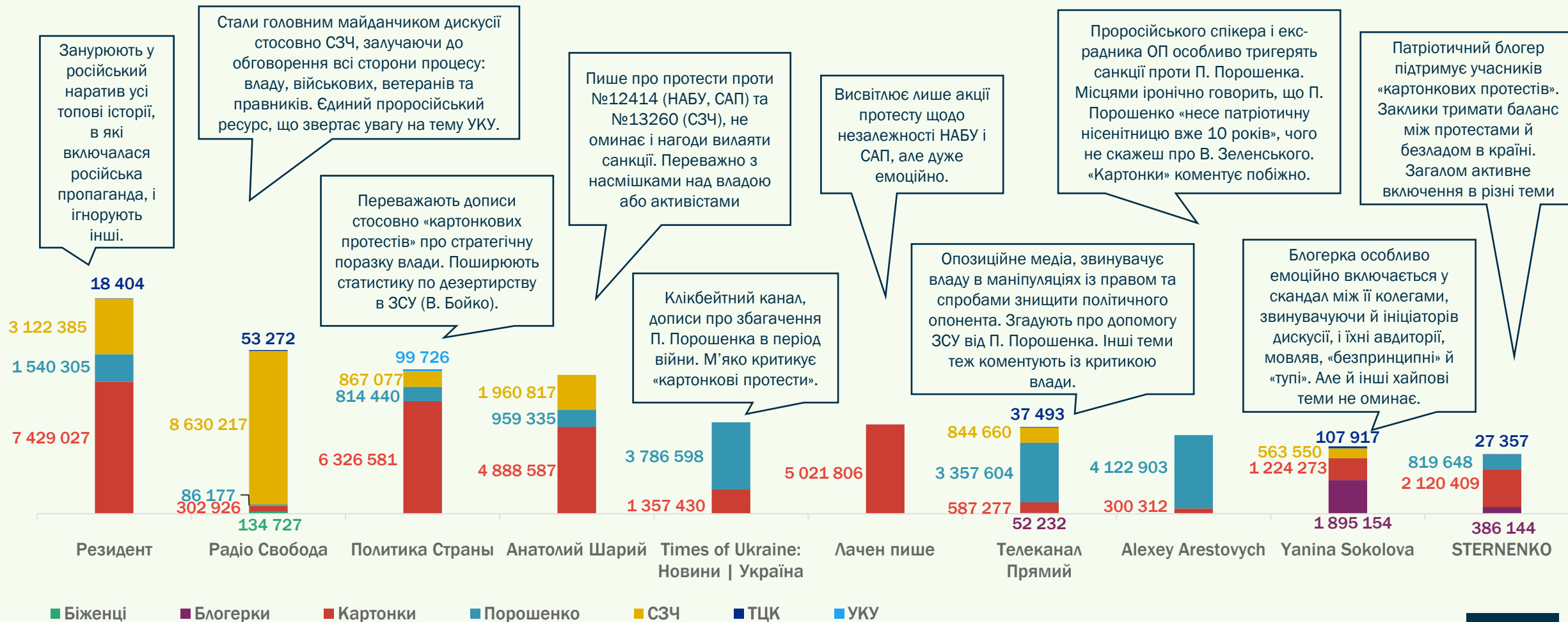
У більшості суперечок позиція сторін категорична й виключає можливість порозуміння з опонентами. Розуміння висловлюється лише тоді, коли окремі фігуранти або групи людей налаштовані на компроміс. Наприклад, у темі скандалу з блогерками головними темами були мова, лояльність до всього російського та безпека регіонів України, і це не залишало простору для порозуміння. Але учасниця розмови О. Мандзюк висловлювала готовність до дискусії. Так само і М. Берлінська була готова на примирення з Лаченом, хоча всі інші спікери — ні. Тема виїзду українців за кордон була надто емоційною, хоча деякі спікери зважали на складний досвід тих, хто виїхав.

Обмежене розуміння опонентів було у темі санкцій проти П. Порошенка (проукраїнські акаунти часом не підтримували нікого з політиків і виступали за єдність українців, серед найбільш відомих тут С. Стерненко) та «картонкових протестів», де на примирення пішла влада, виконавши вимоги протестувальників. Найбільше ж розуміння сторін було у випадку вбивства військового ТЦК у Львові: мотивацію вбивці намагалися зрозуміти, а його вчинок виправдати страхом.

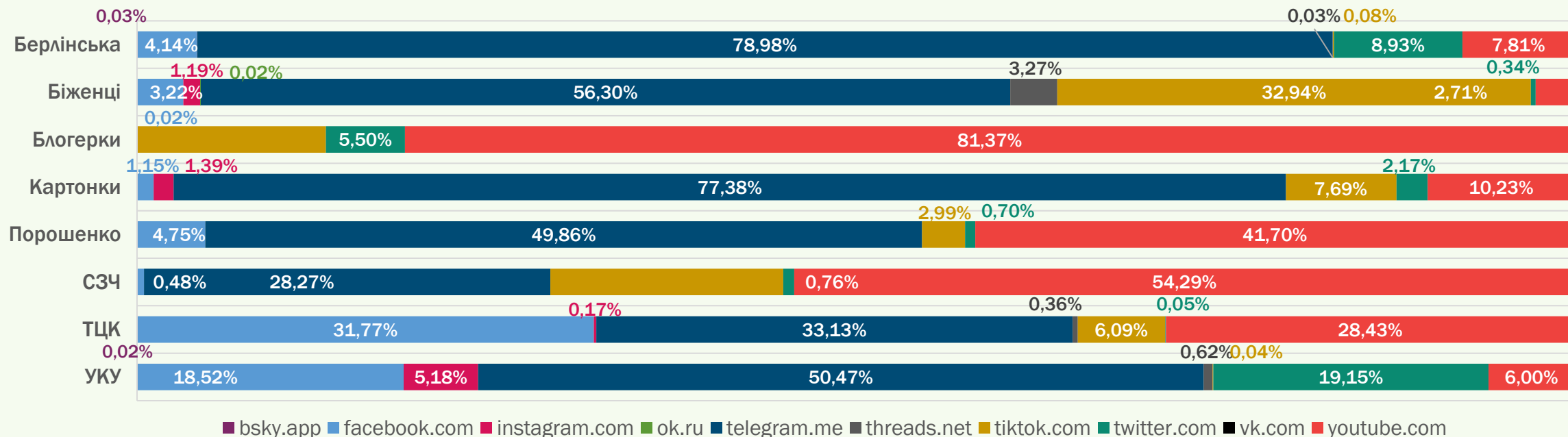
Загалом помітно, що молодь, інтелектуали та військова еліта демонструють високу готовність чути опонента. Це проявлялося в дискусіях щодо УКУ та СЗЧ, де часто критика була конструктивною: сторони закликали до діалогу та розуміння проблеми.

Топові акаунти переважно звертали увагу на одні й ті самі теми, висвітлюючи їх багаторазово й виводячи в лідери за охопленням. Однак помітні й нюанси: увага «якісних» медіа до СЗЧ, опозиційних — до теми Порошенка тощо

(ТОП-10 за охопленням каналів, що писали про досліджувані теми)



(Частка охоплення дописів у кожній темі)



Більшість дискусій розвивалися в Telegram: і в проукраїнських новинних акаунтах (національні медіа та анонімні канали), і в розгалуженій мережі проросійських сил (Резидент, Легітимний). Винятком стала тема блогерок, на яку Телеграм взагалі не звернув уваги.

Охоплення аудиторії на YouTube відбулося за рахунок авторитетних медіа («Радіо Свобода»), які стали майданчиками для дискусій на суспільно важливі теми, або офлайн-медіа, що дублюють там свої ефіри (5 канал, «Телеканал Прямий»). У темах блогерок та ТЦК особливо великим був внесок персональних блогів.

Відео військових із особистими історіями та українців про свій досвід життя за кордоном набирали багато переглядів у TikTok.

Роль Facebook як майданчика для дискусій сильно зменшилася й обмежилася здебільшого темою УКУ та вбивства військового у Львові: сторінки лідерів думок формували там велике охоплення.

Х стає другорядним майданчиком для дискусії лише у випадку, якщо якась частина її учасників традиційно там перебуває.

У 2025 році гнів не просто лідирував у кожному конфліктному кейсі, але й займав понад 60% у кожному з них, у деяких сягаючи понад 90%. Що ж до найпомітніших цілей обвинувачення в кожному кейсі, то тут були можливими два варіанти: або ними ставали безпосередні винуватці критикованих явищ, без узагальнень (як-от М. Берлінська, блогерки чи підозрюваний у вбивстві військовослужбовця ТЦК), або ж більшою чи меншою мірою персоналізована влада. Іншими словами, у топ звинувачень жодного разу не виходила якась соціальна група

Тема	Берлінська	Біженці	Блогерки	Картонки	Порошенко	СЗЧ	ТЦК	УКУ
Найпомітніша емоція	Гнів	Гнів	Гнів	Гнів	Гнів	Гнів	Гнів	Гнів
Найпомітніша ціль обвинувачення	Сама Берлінська	Влада	Проросійські блогерки	Влада	Зеленський	Влада	Підозрюваний	УКУ

Активісти потрапили під хейт лише з нагоди протестів: імовірно, щодо них немає стійкого суспільного хейту.

Ті, хто пішли в СЗЧ, отримують осуд переважно від військових. Інші категорії громадян їх прямо не засуджують.

А от ті, хто виїхали, отримують максимально широкий хейт. Імовірно, це найбільш загрожена наразі категорія українців.

Також знаково, що ухилянти і ТЦК мають схожі показники охоплення на свою адресу в межах досліджуваних кейсів. Отже, це також велика соціальна лінія розділення, при тому – симетрична, на відміну від тих, хто пішов у СЗЧ: їхніх опонентів – командирів – у такій мірі ніхто публічно не засуджує.

Осуд російськомовних мінімальний, а спроби засуджувати україномовних одразу викликають бурхливу протидію.



ЛІНІЇ РОЗДІЛЕННЯ: ВЛАДА – ВІЙСЬКОВІ, РЯДОВІ ЗАХИСНИКИ – КОМАНДНА ЛАНКА, ВІРНІ ПРИСЯЗІ – ТІ, ХТО ПІШЛИ В СЗЧ.

Дискусія набула актуальності одразу після ухвалення закону, яким ВРУ продовжила до 1 березня 2025 року термін повернення до служби тих, хто самовільно залишив частину (СЗЧ) чи дезертирував. Це викликало чималу хвилю обговорення процесу самої мобілізації, з критикою як цивільної влади, що з самого початку нібито не розробила дієвого механізму рекрутингу, так і військового командування, яке буцімто часом саме штовхає захисників до СЗЧ. У цей час проросійські акаунти в Telegram та псевдоюристи в YouTube підхоплюють зі своїми коментарями заяву В.Зеленського, де той говорить про збільшення кількості СЗЧ у 2024 році, однак його зменшення у вересні-жовтні цього ж року. Полеміка щодо розв'язання проблеми СЗЧ у війську відновлюється з новою силою відразу після чергового голосування: 30 квітня ВРУ ухвалила законопроект №13177, який до 30 серпня 2025 року продовжив термін спрощеного повернення на службу після першого самовільного СЗЧ. У цей час помітна шквальна критика влади через відсутність системних рішень. Однак пік дискусії провокують акції протесту в Києві та Львові проти кримінальної

відповідальності для військових за СЗЧ. Вогню в дискусію додає оприлюднена Офісом Генпрокурора статистика щодо кількості СЗЧ за період війни - майже 290 тисяч кримінальних справ. Це стає аргументом для всіх сторін дискусії для продовження обопільних звинувачень. На додачу, у вересні 2025 у першому читанні було ухвалено законопроект про повернення відповідальності за СЗЧ. У підсумку, на час закінчення дослідження (січень 2026) дискусія триває, влада й далі шукає шляхи виходу з кризи.

Дискусія оперувала переважно обвинуваченнями у провальній політиці влади й військового керівництва, де раціональні аргументи військових миттю використовувалися проросійськими акаунтами для просування свого загального наративу про слабкість української армії і некомпетентність політичної верхівки. Але коли справа доходила до конкретних рекомендацій, що з усім цим робити, то виявлялося, що єдиного рішення немає, і військові командири та активісти з-поміж рядових бійців пропонують протилежні рішення.

Проаналізована кількість дописів – **350**. Приблизне охоплення – **41,5 млн** користувачів.

Найбільшої критики зазнала цивільна влада, зокрема персонально В. Зеленський, його команда та фракція у Верховній Раді. Опозиційні політики (С. Федина, О. Гончаренко, Д. Разумков) апелюють до зневаги закону чинною владою. Як приклад згадують публічний демарш військового С. Гнєзділова, який самовільно залишив військову частину, адже служить вже 5 років: він таким чином намагався привернути увагу до теми демобілізації. Військові, у свою чергу, говорять про системні проблеми, що зробили СЗЧ масовим явищем: відсутність військової прокуратури (С. Паламар), відсутність дієвих механізмів повернення військових із СЗЧ (А. Ілєнко, офіцер батальйону «Свобода»), порушення конституційних прав військових у разі посилення кримінальної відповідальності за СЗЧ (ветеранка А. Сарнацька); проблема демобілізації (С. Гнєзділов, Масі Наєм). Військове керівництво найчастіше піддають критиці також самі військові. Основний аргумент: оборонці вимушені користуватися СЗЧ як шпариною в законодавстві для переведення в інші підрозділи (командири К. Верес, А. Білецький, заступник командира Р. Кудряшов). Якщо солдат все-таки добровільно повернувся на службу, командири часто кидають таких людей на найскладніші напрямки (Г. Скороход). До критики тих, хто вчинив СЗЧ чи ухиляється від служби, частіше вдаються опозиційні політики або інші військові, вірні присязі. Конструктивній критиці піддають діяльність військової обмудсменки та органів правопорядку як частини єдиної системи, що не здатна забезпечити виконання закону. Проросійські блогери намагаються також звинувачувати публічних осіб (знаменитості, блогери тощо) у публічному ухилянні від служби.

Цивільна влада та вище військове керівництво стали головними об'єктами для критики в ході дискусії, їх також найбільше атакували проросійські сили й опозиційні політики. Військові були більш схильні обвинувачувати окремі інституції або ж порушників присяги

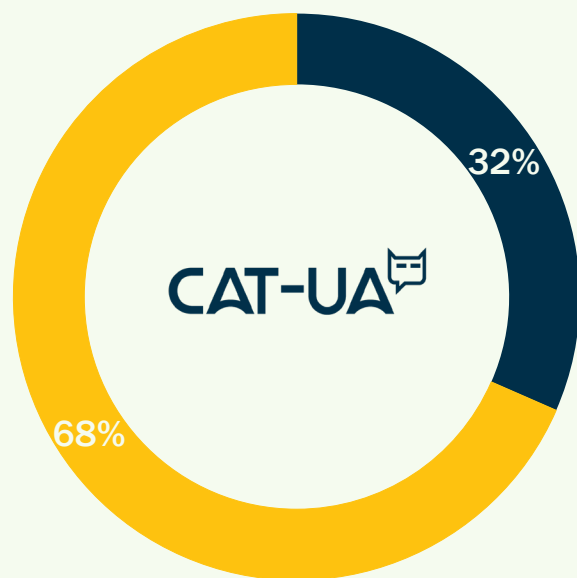
(Частка від охоплення дописів)



Дискусія розвивалася переважно в межах проукраїнської аудиторії, проте помітне було й залучення проросійської мережі Telegram-каналів та псевдоюристів у YouTube. Мова ворожнечі фіксується здебільшого у проросійському сегменті, однак час від часу до хейтспічу вдаються опозиціонери та пересічні користувачі мережі. Спроби зрозуміти опонента частіше помітні серед вищого військового командування та представників влади, які демонструють відкритість до діалогу та готовність іти на компроміс заради результату

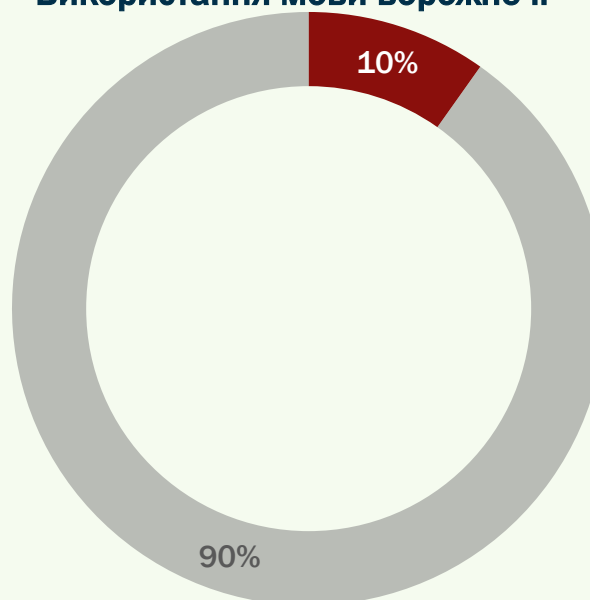
(Частка від охоплення дописів)

Участь прихильників різних сторін



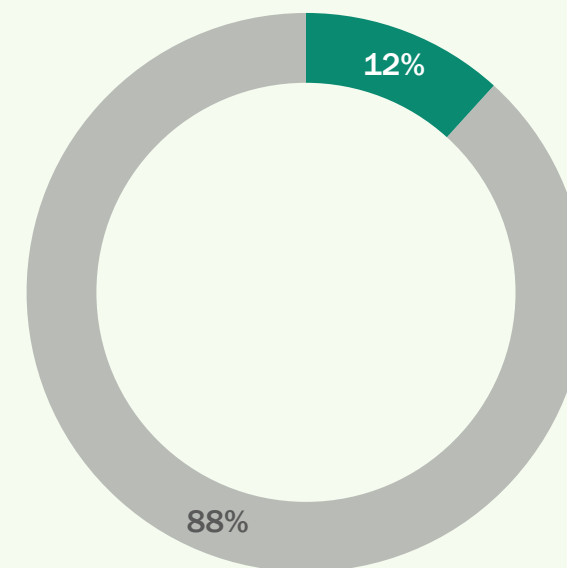
- Проросійська аудиторія
- Проукраїнська аудиторія

Використання мови ворожнечі



- Мова ворожнечі наявна
- Мова ворожнечі відсутня

Пошук спільного погляду



- Розуміння опонента висловлюється
- Розуміння опонента не висловлюється

Гнів – переважає у дописах абсолютно всіх учасників дискусії. Обурюються продовженням термінів добровільного повернення після СЗЧ опозиційні політики та військові, бо це не розв’язує системної проблеми. Є злість військових та навколівійськової спільноти на військове командування, яке не залишає вибору, окрім як використовувати СЗЧ для спрощення механізму переведення чи просто відпустки; є й роздратування військових, а іноді й критика з боку влади, на осіб, що вчинили СЗЧ: це, мовляв, підбив обороноспроможності війська. Водночас, є різка критика ідеї посилення кримінальної відповідальності за вчинення СЗЧ майже всіма сторонами дискусії, де апелюють до порушення конституційних прав та блокування шляхів повернення до війська людей із бойовим досвідом.

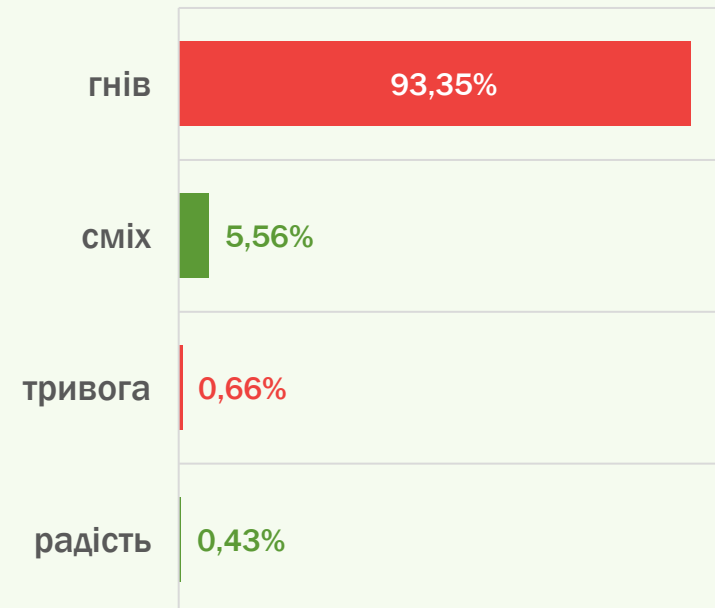
Сміх – дописи проросійських користувачів із відвертим глузуванням над владою. Мовляв, та всіма силами намагається врятувати мобілізацію (А. Шарій, Т. Никифорчук). Трапляються іронічні дописи військових про участь у протестах проти №13260 чи про вчасне повернення з СЗЧ ще до голосування за посилення відповідальності.

Тривога – частина дописів щодо масштабів СЗЧ в Україні (ефіри Радіо Свобода).

Радість – історія військового, який розповів про позитивний досвід повернення з СЗЧ, попри попередні непорозуміння з колишнім командуванням (офіційний TikTok-акаунт Сухопутних військ ЗСУ).

Гнів є панівною емоцією учасників дискусії, що подекуди розбавляється насмішками з боку проросійських користувачів та самоіронією військових. Тривога фіксується у цивільних при спробах з'ясувати масштаби проблеми СЗЧ. Офіційне військове командування вносить радість історіями солдатів, які, попри труднощі, мають позитивний досвід повернення з СЗЧ

(Частка від охоплення дописів)



Найпопулярніші меседжі дискусії обговорюють політику цивільної та вищої військової влади. Військові, а також проактивний пул громадян, намагаються стимулювати владу до системних змін у армії. СЗЧ у їхньому розумінні є наслідком глибокої управлінської кризи, чим часто маніпулюють проросійські агенти впливу та опозиційні політики

(Частка від охоплення дописів)

Меседж із прямою критикою влади починають масово поширювати одразу після новин про вересневі протести проти проєкту закону №13260 у Львові та Києві. Сюжети, де протестувальники скандують: «Служба – не рабство», виходять на ТСН, Радіо Свобода та Новини.LIVE. Однак найбільше охоплення мають дописи проросійських ТГ-каналів (А. Шарій, Резидент).

Спершу меседж озвучила І. Верещук, говорячи про продовження терміну добровільного повернення на службу. Це підтримують військові та ряд опозиційних політиків. Проросійські дописувачі відзначають ріст к-сті СЗЧ після попередніх подібних заяв влади (А. Шарій, Резидент, Легітимний). Згодом тема знову актуалізується після намірів впровадити кримінальну відповідальність за СЗЧ

Позиції військових із критикою владних ініціатив. Серед них: інтерв'ю командирів К. Вереса, А. Білецького, які говорять про втому, проблеми з механізмом переведення та недолуге командування.

Депутатка Г. Скороход (нещодавно обвинувачена в корупції) заявила, що повернутися із СЗЧ можна тільки в штурмові бригади. Цю думку підтримує й адвокатська спільнота (Р.Лихачов). Також є особисті історії військових, яких кинули на складні напрямки після повернення на службу.

Меседж, що активно просувався проросійськими акаунтами (Страна.ua, Картель, Сплетница, Є. Мураєв). Але найбільше охоплення йому принесли проукраїнські дописи з підтримкою законопроєкту №13260, наприклад А. Білецький сказав, що розуміння можливої амністії за вчинені злочини демотивують повертатися до служби.

С. Паламар говорить, що ліквідація військової прокуратури лише посилює СЗЧ («Українська правда»). Про необхідність військової юстиції говорить і О. Гончаренко, однак, мовляв, уже після напрацювання мотиваційної частини для військових.

22,32%

17,70%

17,21%

9,12%

7,03%

6,34%

Законодавчі зміни лише посилюють кризу мобілізації

СЗЧ стає протестом проти недбалого керівництва

Влада прагне залагодити проблеми провальної мобілізації

Українці демотивовані йти у військо

Слабка система стримувань провокує СЗЧ

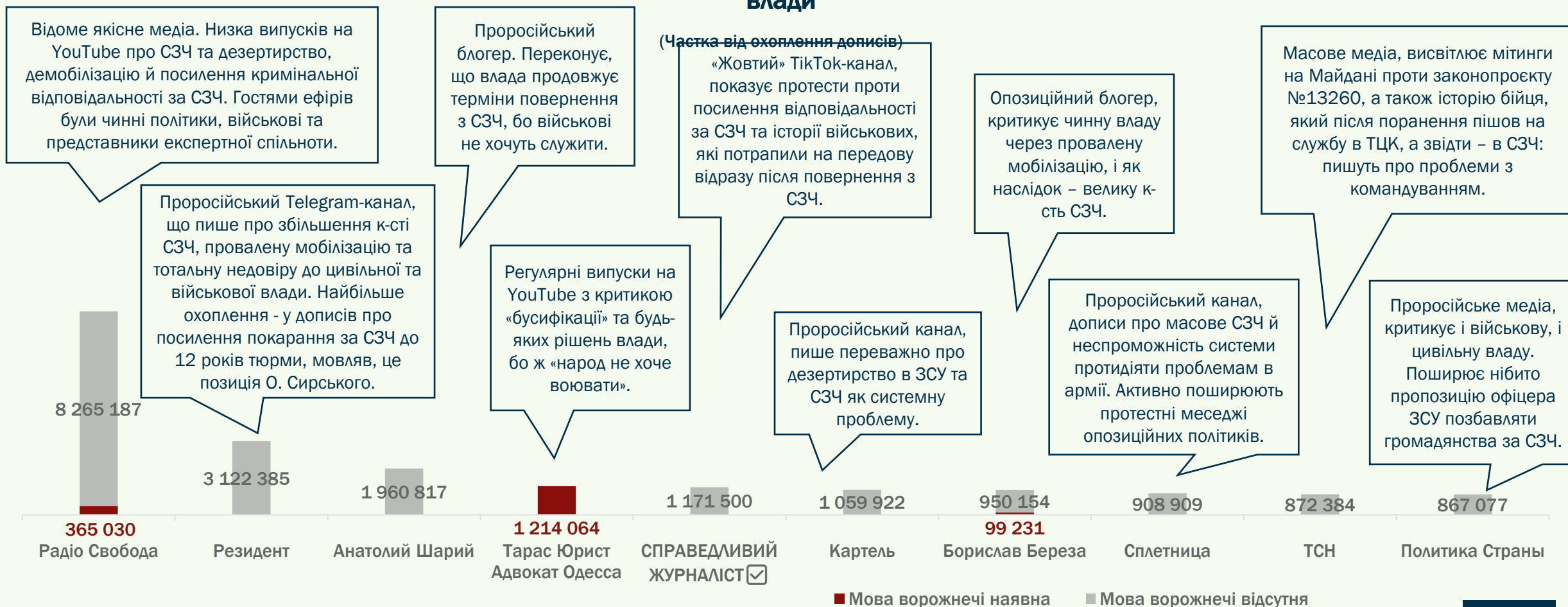
Тих, хто повертається з СЗЧ, кидають на складні напрямки

Найбільш деструктивні й токсичні меседжі поширюють проросійські агенти та псевдоексперти. Інші сторони дискусії висловлюють більш виважену позицію, часто з якісними зауваженнями та ґрунтовною аргументацією, хоча і з критикою опонента

(Частка від охоплення дописів)



Майданчиками для дискусії часто виступали відомі українські медіа, надавши можливість висловитися різним сторонам процесу (представникам цивільної та військової влади, законодавцям, рядовим захисникам та командній ланці). Проросійські канали активно використовували тему для посилення свого наративу, зокрема про слабкість української армії, часто вдаючись до відвертих насмішок та токсичного контенту. Подекуди в дискусію вступала опозиція з критикою чинної влади



ЛІНІЇ РОЗДІЛЕННЯ: ТІ, ХТО ВИЇХАВ – ТІ, ХТО ЛИШИВСЯ; ТІ, ХТО ПОВЕРТАЄТЬСЯ – ТІ, ХТО НЕ ПОВЕРТАЄТЬСЯ; БІЛЬШІСТЬ ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ – ЮНАКИ, ЯКІ МОЖУТЬ ВИЇХАТИ; ГРОМАДЯНИ – ВЛАДА.

Тема включає два частково пов'язані кейси: дозвіл на виїзд юнаків до 23 років за кордон та повернення українських жінок-біженок із Європи в Україну. Обидва обговорення в соцмережах відбувалися паралельно, впливали одне на одного і мали певні спільні меседжі.

Повернення жінок не було прив'язане до поточних інформаційних приводів: це неперервний процес, що тривав упродовж року, коли дописи більш або менш відомих українок, які вирішили повернутися, отримували значну реакцію в соціальних мережах.

Що ж до рішення про дозвіл на виїзд юнаків, то воно було ухвалене урядом наприкінці серпня 2022 року. Хоча така ідея озвучувалася представниками влади іще за кілька місяців до того, вона не викликала відчутного обговорення, але після ухвалення відповідної постанови Кабінету міністрів був потужний комунікаційний сплеск.

Частково це пояснюється контекстом: після «картонкових протестів» у багатьох

спікерів виникли підозри, що таке рішення влади продиктоване бажанням усунути загрозу від молодого покоління або задобрити його.

Впродовж місяця після такого рішення резонансними стали декілька заяв зі статистикою виїзду юнаків за кордон або просто з враженнями про соціально-демографічні зміни в Україні після такого дозволу.

Тема досить емоційна, вона викликала багато образ, сварок, взаємних насмішок між сторонами процесу. В темі помітна російська активність, проросійські канали і сторінки насміхаються як із тих, хто вихав, так і з країни, яка не може втримати своїх громадян, часто в цих джерелах звучать заклики виїздити, не повертатися в Україну, прогнози, що всі юнаки виїдуть після ухвалення постанови. Як і в кейсі мобілізації, дописів від проросійських акаунтів не дуже багато, але присутні постійні нарікання від жінок на те, що їхні пости про повернення отримують численні коментарі з російськими меседжами і хейтом.

Окрім явної російської активності, тема використовувалася опозицією для критики влади. Така інформаційна діяльність посилювала природну лінію розділення між людьми, які ухвалюють різні життєві рішення, надаючи пріоритет патріотичним чи особистим міркуванням.

Проаналізована кількість дописів – **350**. Приблизне охоплення – **6,3 млн** користувачів.

Звинувачення щодо **влади** найчастіше звучить через те, що вона неефективно повертає українців з-за кордону, не створює жодних умов для цього, не має програм для тих, хто повернувся. Також владу звинувачують в тому, що вона зацікавлена у виїзді максимальної кількості людей, а найбільше – юнаків, які ходили на «картонкові протести». З іншого боку, звучать і звинувачення в тому, що влада не випускає громадян із країни, чинить різні перепони.

Тих, хто виїхав, звинувачують дуже емоційно – найчастіше політики або громадські діячі, які їх називають зрадниками, або проросійські акаунти, де насміхаються з них, як і з їхньої образи на Європу.

Самі ж біженці часом звинувачують **світ** у бюрократії, ускладненні життя, нерозумінні українських проблем і ігноруванні українців. Поширюють статистику, що 17% студентів по обміну не повернулося в Україну, і роблять висновки, що ледь не всі **юнаки** хочуть утекти, попереджають, що дозвіл на виїзд юнакам до 22 років буде катастрофою.

Ті, хто повертається і пише про це в соцмережах, помічають, що під їхні пости приходять **хейтери**, які дуже негативно пишуть про повернення, більшість із хейтерів мають ознаки бот-акаунтів. ЦПД пише, що **Росія** розганяє фейки про виїзд чоловіків, але загалом більш ніхто прямо Росію не звинувачує. Навіть тих ботів, що агресивно реагують на пости про повернення, зазвичай не називають російськими.

Різні групи звинувачують владу у протилежних речах, звинувачення щодо тих, хто виїхав, часто дуже емоційні, як і образа тих, хто виїхав, на українців, які погано їх приймають після повернення

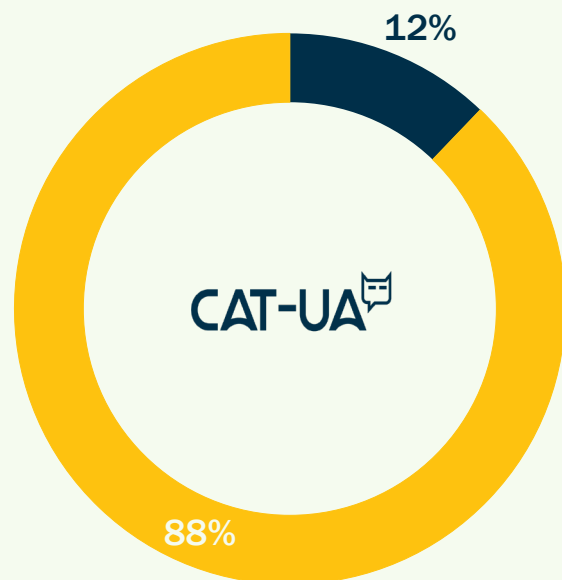
(Частка від охоплення дописів)



Активність проросійських акаунтів, порівняно з іншими темами, помірна, але типовими є нарікання на хейт ботів у коментарях. Гнів і мова ворожнечі надзвичайно потужні й трапляються насамперед у взаємному хейті тих, хто живе в Україні, і тих, хто виїхав. Лише меншою мірою проявляється гнів на владу. Розуміння опонентів трапляється дуже рідко, і стосується переважно українців, які не хочуть повертатися: дехто, засуджуючи їх, висловлює розуміння позиції

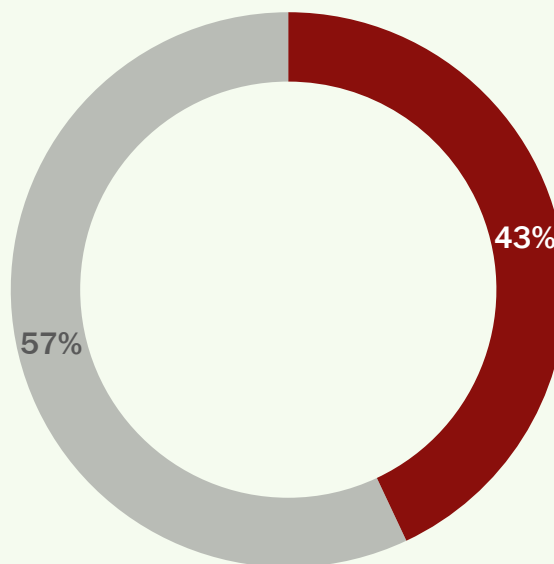
(Частка від охоплення дописів)

Участь прихильників різних сторін



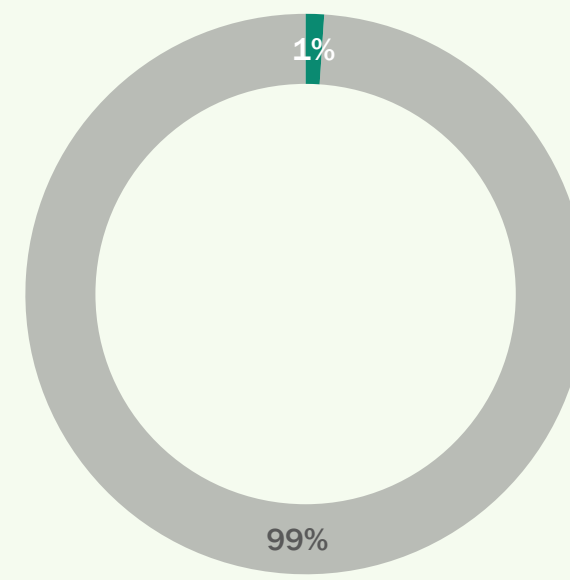
- проросійська
- проукраїнська

Використання мови ворожнечі



- Мова ворожнечі наявна
- Мова ворожнечі відсутня

Пошук спільного погляду



- Розуміння опонента висловлюється
- Розуміння опонента не висловлюється

Гнів – більша частина проаналізованого континенту дуже гнівна, при тому є гнів і на владу, і на тих, хто виїхав, і на тих, хто їх засуджує, і на світ, що слабо підтримує біженців. Більш емоційний гнів – у проросійських постах і відео, найменш емоційний і радше змішаний із сумом – у розповідях про те, як українці поверталися й бачили, що на них тут не чекають.

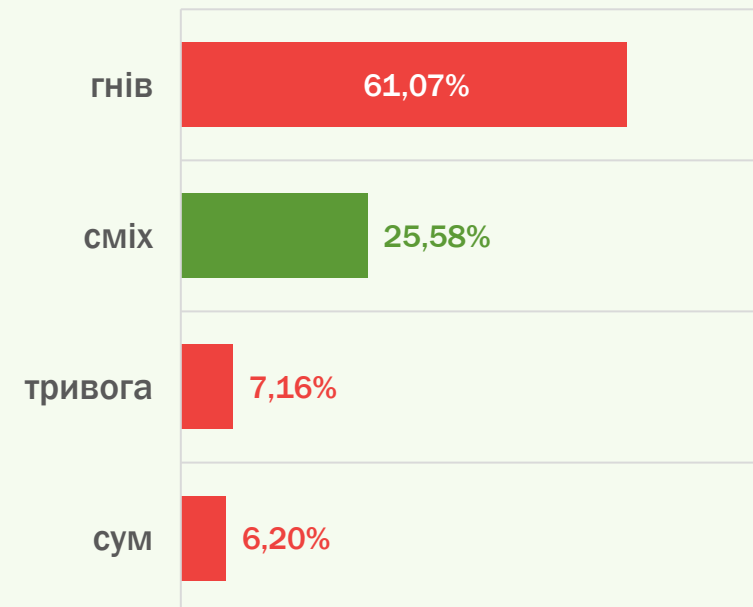
Сміх – найбільше у проросійській частині, це агресивні насмішки над українською владою, яка не може втримати людей в країні, над Україною, з якої всі втікають, над українцями за кордоном, які не хочуть нічого робити, тільки отримувати допомогу, та над юнаками, які негайно почали втікати з країни нібито через страх майбутньої мобілізації.

Тривога – тривожне обговорення можливої ситуації, коли багато українців не повернуться в Україну, деяка тривога перед тим, як ухвалили постанову про дозвіл на виїзд юнаків до 22 років: тривожаться, що вони масово виїдуть, поширюють новину про те, що роботодавці скаржаться на звільнення юнаків, і виводять із того тривожні прогнози про майбутню кризу.

Сум – найбільше в постах і відео, де жінки, які повертаються в Україну, розповідають про труднощі, з якими вони зіткнулися після повернення, або про те, як їх негативно сприймали деякі знайомі чи роботодавці за те, що ті довго були за кордоном.

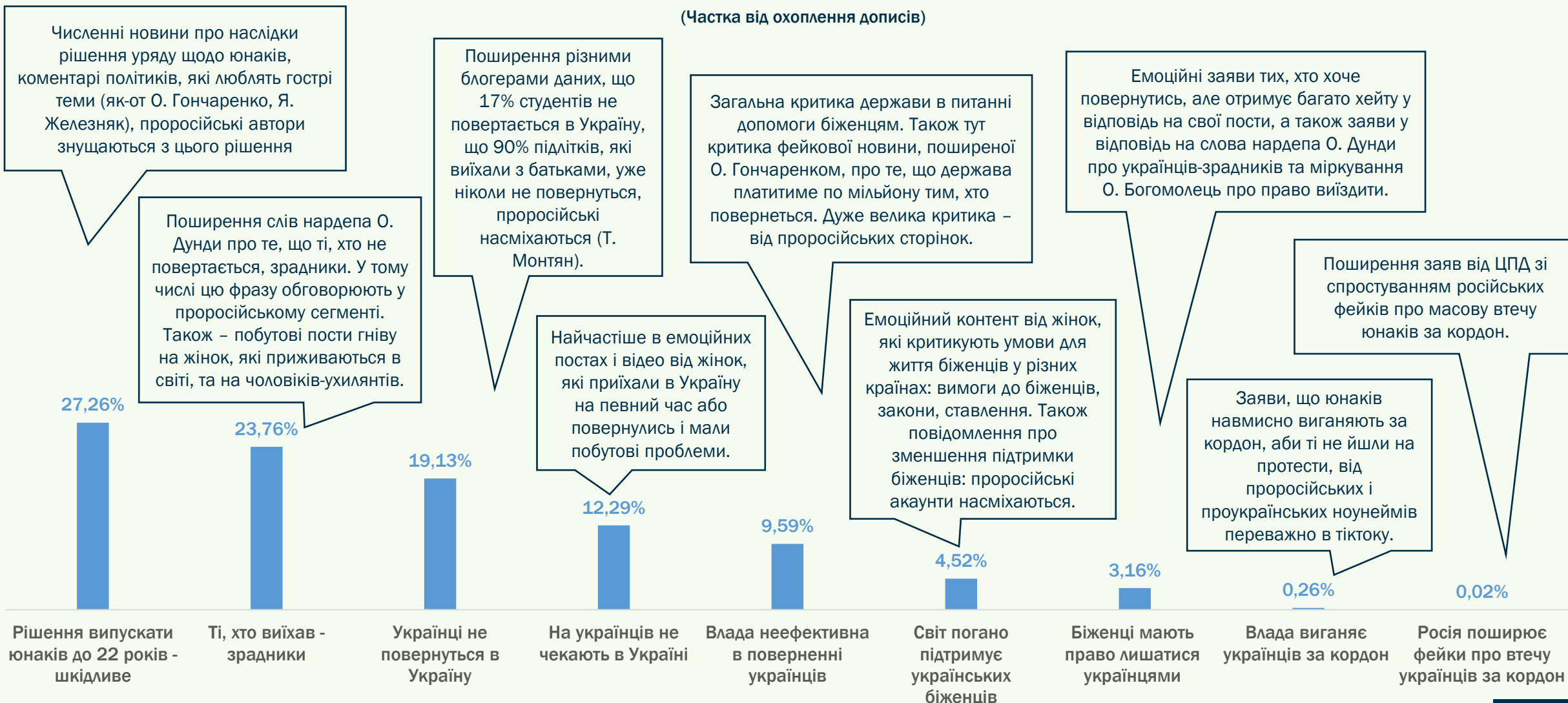
Гнів має різні відтінки, залежно від того, на кого спрямований. Дуже мало доброго сміху – він трапляється у мемах про юнаків, а натомість багато злих насмішок у проросійському контенті

(Частка від охоплення дописів)



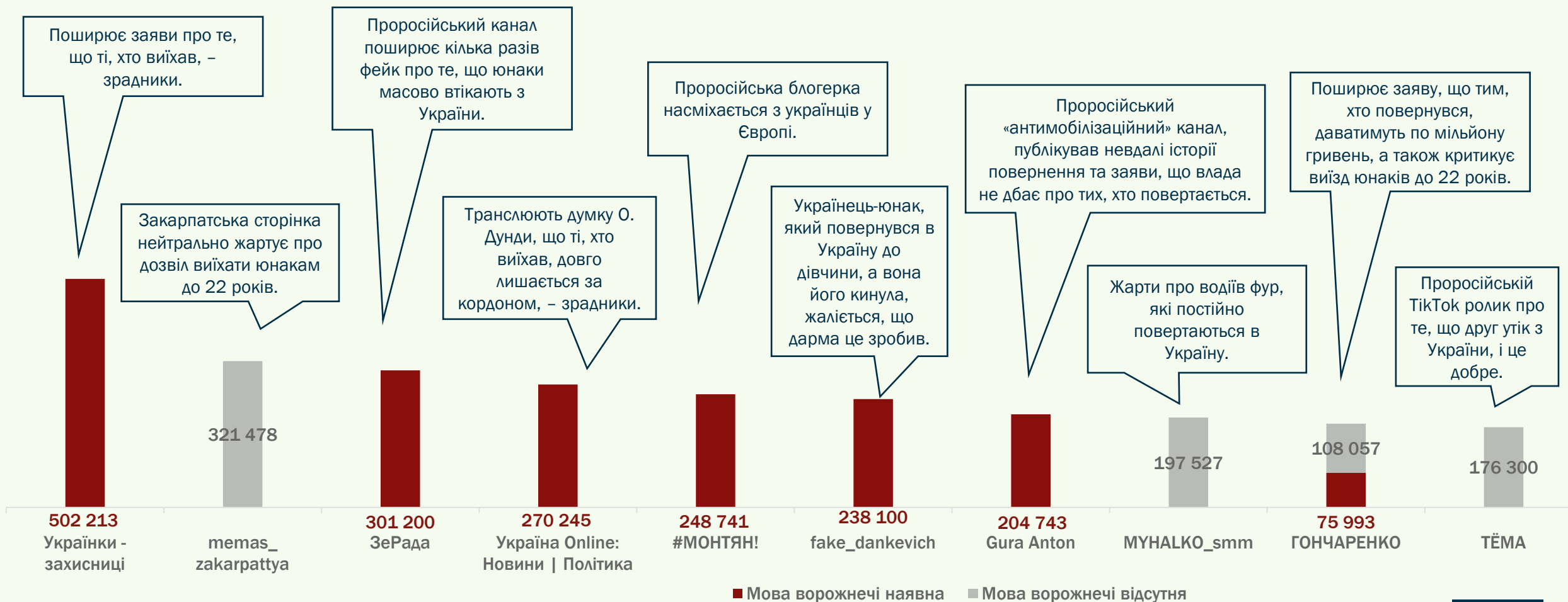
Це єдина тема, у якій формулювання меседжів дуже гостре, категоричне, що межує зі стигматизацією

(Частка від охоплення дописів)



Активна і постійна критика тих, хто виїхав, і юнаків, які матимуть можливість виїхати, йде по проросійських каналах та критичних до влади спільнотах і сторінках

(Частка від кількості дописів)



ЛІНІЇ РОЗДІЛЕННЯ: ГРОМАДЯНИ – ВЛАДА ТА ЗАГАЛОМ ПОЛІТИКИ, ГРОМАДСЬКІ АКТИВІСТИ – КРИТИКИ «ГРАНТОЇДІВ» І ЗОВНІШНЬОГО УПРАВЛІННЯ, МІТИНГУВАЛЬНИКИ – СКЕПТИКИ

Законопроект №12414, що ліквідував інституційну незалежність НАБУ та САП, ініціював дискусію про загрози з боку влади для громадянського суспільства, безкарність оточення В. Зеленського. Вона вилилася і в вуличні акції, репортажний контент із яких склав левову частку обговорення.

Спусковим гачком протестів стало звернення ветерана Д. Козятинського, який 22 липня закликав в Х збиратися в Києві біля театру Франка, на що миттєво відреагували своїм поширенням різні популярні (зокрема спрямовані на молодіжну аудиторію) спільноти. Синхронно подібні заходи відбулися і в інших містах (пік уваги – 22-25 липня). Переважна більшість матеріалів містила гнів на владу, але здебільшого без зневаги до інституцій, з креативом і мемами (зокрема багато цитували пісні С. Жадана, А. Кузьменка та ін.), хоча були й ексцеси («Єрмака – на**й», «Зея – чорт!»). Вкрай негативною була реакція людей на підписання В. Зеленським контрверсійного законопроекту, що й зумовило продовження акцій.

На другий день, попри спроби загасити «пожежу» (зустріч Зеленського з керівниками НАБУ і САП), продовжилися категоричні експертні заяви про повернення до 2013 року. Своєрідним антигероєм третього дня протестів стала М. Безугла, яка прийшла на площу Франка й одразу була висміяна, бо виходила з іншими гаслами та на початках голосувала «за» №12414.

Після четвертого дня протестів інфокриза на якийсь час із вулиць знову перейшла в соцмережі. Проросійські джерела всіляко розганяли потребу в протестах проти ТЦК й насильницької мобілізації. Фінальний сплеск уваги – 30-31 липня, коли ВРУ голосувала за новий законопроект.

Дискусія щодо протестів не містила хейту щодо сторін, не причетних до протистояння. Навіть проросійські діячі у цьому кейсі, що нетипово для них, націлялися лише на владу і Захід.

Проаналізована кількість дописів – **554**. Приблизне охоплення – **88,2 млн** користувачів.

Цивільна влада – за сам законопроект №12414 (новинні ресурси, що транслювали протести; популярні блогери та експерти на кшталт С. Стерненка, В. Портникова, Я. Соколової, І. Лаченкова), за намагання згорнути євроінтеграцію, реформи тощо. Проросійські джерела не акцентували на цьому, натомість апелювали до загроз узурпації влади. **Росія** – в контексті попереджень ГУР про загрози провокацій; цитували й О. Скаб'єву, яка «підтримала протести проти Зеленського».

Політики – здебільшого М. Безугла, яка голосувала за №12414, але все одно прийшла на акції; щодо інших політичних діячів, які були там (В. Кличко, А. Садовий), попри заклики організаторів утриматися від участі в акціях.

Мітингувальники – дорікали їм переважно за некомпетентність (найчастіше в TikTok, де обирали з натовпу людей, які могли не знати значення аббревіатур НАБУ, САП тощо); називали їх проплаченими.

Громадські організації – проросійські автори та Ю. Тимошенко (обурена «зовнішнім управлінням») вбачали їхню залежність від **західних донорів**.

Антикорупційні органи – ветеран «Азову» Б. Кротевиц звинувачував їх у неефективності, через яку складно захищати органи від їх повної ліквідації (схожі меседжі – в політолога Т. Загороднього).

Військові – їх звинувачувала М. Безугла, заявляючи про необхідність разом із законами щодо НАБУ ухвалення ще й армійської реформи, зміни підходів до мобілізації, розголосу щодо «злочинів О. Сирського».

Правоохоронці – бо нібито взялися працювати по учасниках акцій (чутки від А. Гури).

Інші співвітчизники – за недовіру й намагання знецінити сенс акцій, як-от через запитання «скільки заплатили за участь у мітингу?»

Анонімні телеграм-канали – за ігнорування протестів чи намагання очорнити НАБУ в публікаціях з ознаками замовності.

Акції 22-31 липня стали насамперед майданчиком для засудження влади, яка з мінімальною ефективністю намагалася «бити у відповідь». Дискусія майже не зачепила категорії громадян поза владою (окрім деякого обурення «агентами заходу» від старих політиків і проросійських спікерів)

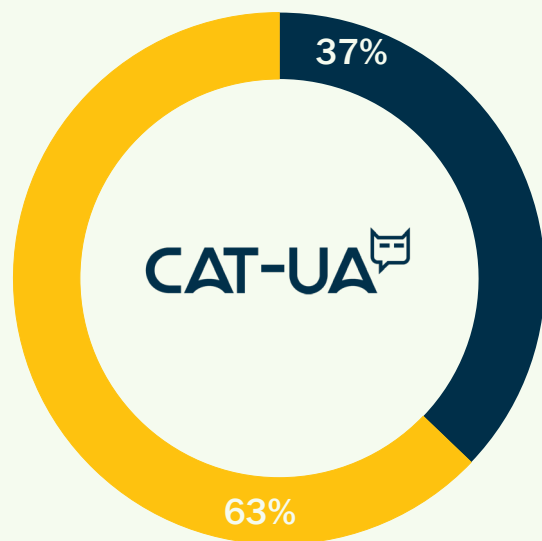
(Частка від охоплення дописів)

цивільна влада	70 852 437
Росія	6 932 441
політики	5 769 115
мітингувальники	5 448 705
західні держави	5 386 983
активісти	2 219 227
антикорупційні органи	1 486 579
військові	481 948
правоохоронці	350 155
інші співвітчизники	348 779
телеграм-канали	224 340

Проросійська аудиторія включена в дискусію не набагато менше за проукраїнську, ситуативно підтримуючи протести як інструмент тиску на українську владу, хоч і не поділяючи їх ідеологію. Хейтспічу було порівняно мало: у проукраїнському сегменті його об'єктом переважно була М.Безугла через сам факт участі в протестах (попри підтримку закону), з нецензурними епітетами; проросійські автори ж були різкими щодо «соросят», «стада» і «Салорейха» (Т. Монтян), зокрема на тлі контрастів із відсутністю таких же акцій проти «людоловів» (ТЦК). Розуміння протестів звучало з боку В. Зеленського, який заявив про перегляд законопроекту №12414, але трансливалися його заяви слабко. Серед примирювачів помітний хіба що Д. Гордон, який переконував у мудрості влади та її схильності визнавати помилки

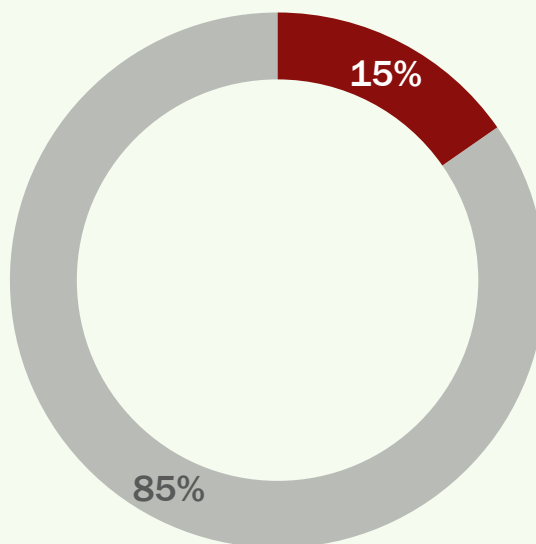
(Частка від охоплення дописів)

Участь прихильників різних сторін



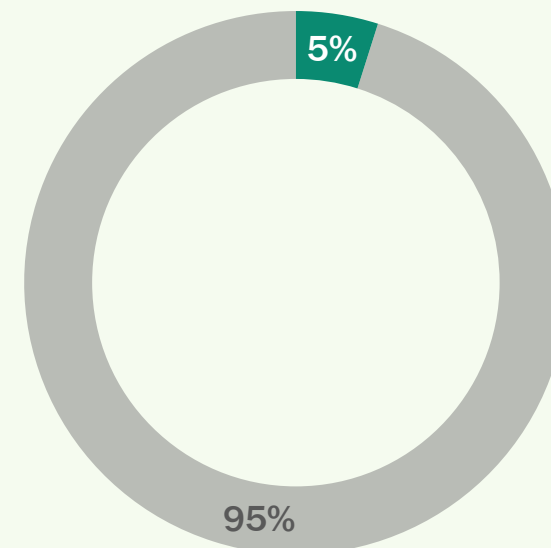
- Проросійська аудиторія
- Проукраїнська аудиторія

Використання мови ворожнечі



- Мова ворожнечі наявна
- Мова ворожнечі відсутня

Пошук спільного погляду



- Розуміння опонента висловлюється
- Розуміння опонента не висловлюється

Гнів – базово на владу, але також на активістів («грантових патріотів» - від Ю. Тимошенко) і на Захід, що їх спонсорує; у проросійських користувачів та М. Безуглої – на правоохоронців за подвійні стандарти (відсутність розгону акцій і водночас «свавілля» під час виступу проти ТЦК у Вінниці); на саму Безуглу, В. Кличка та інших політиків (за недоречний піар); на організаторів інформаційних атак щодо протестувальників; на Росію (що мріє про дестабілізацію ситуації в Україні).

Тривога – імовірність втрати підтримки з боку партнерів, підготовку РФ провокацій (цитують ГУР), ризики кризи довіри до влади під час війни (В. Портников), наміри репресій проти учасників акцій (пророс. джерела).

Надія – на позитивний результат В. Зеленського з керівниками антикорупційних органів та підписання закону, що повертає незалежність їм (під час акції 31 липня, під Верховною Радою), на ветування старого.

Радість – у новинах, що В. Зеленський скасував урізання повноважень НАБУ й САП, запропонувавши альтернативний законопроект; подяки «людям із картонками» і відзначення їхньої перемоги.

Сміх – над М. Безуглою, яка вийшла на протест; над дідом, що погрожував викликати ТЦК для вгамування мітингарів; у проросійському сегменті – над молоддю, яка не знає, як розшифровуються абревіатури НАБУ і САП.

Обурення – що люди виступали за незалежність НАБУ й САП, хоча ті все одно продовжують доповідати щось В. Зеленському (І. Геращенко); через нелогічність виходу на акцію М. Безуглої; незнання, що таке НАБУ й САП; відсутність мітингів проти ТЦК (М. Безугла).

Сум – вшанування на протесті полеглих хвилиною мовчання (Лачен пише).

Здивування – через вимоги США (сен. Дж. Шахін та Л. Грем) повернути незалежність органів (STERNENKO).

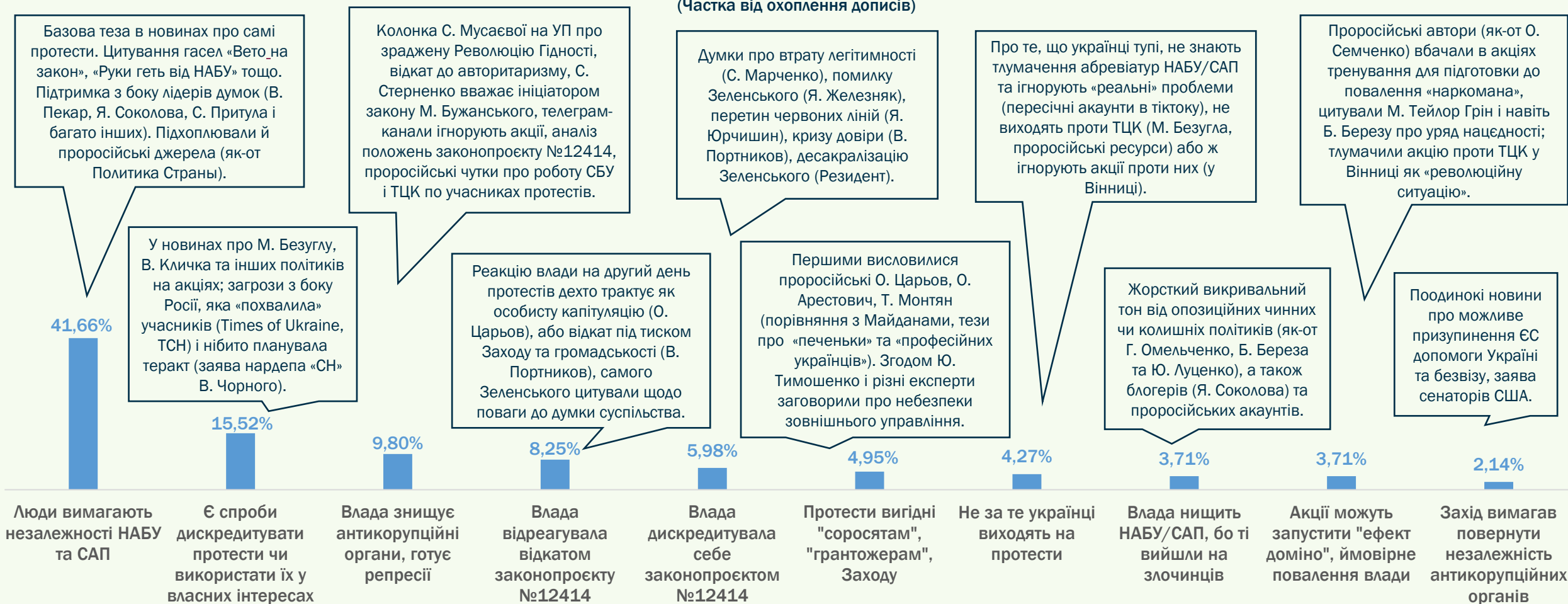
Гнів стосується всіх об'єктів, але якщо він спрямований на владу, то часто це веселий гнів. Тривога і надія мають приблизно однакові показники

(Частка від охоплення дописів)

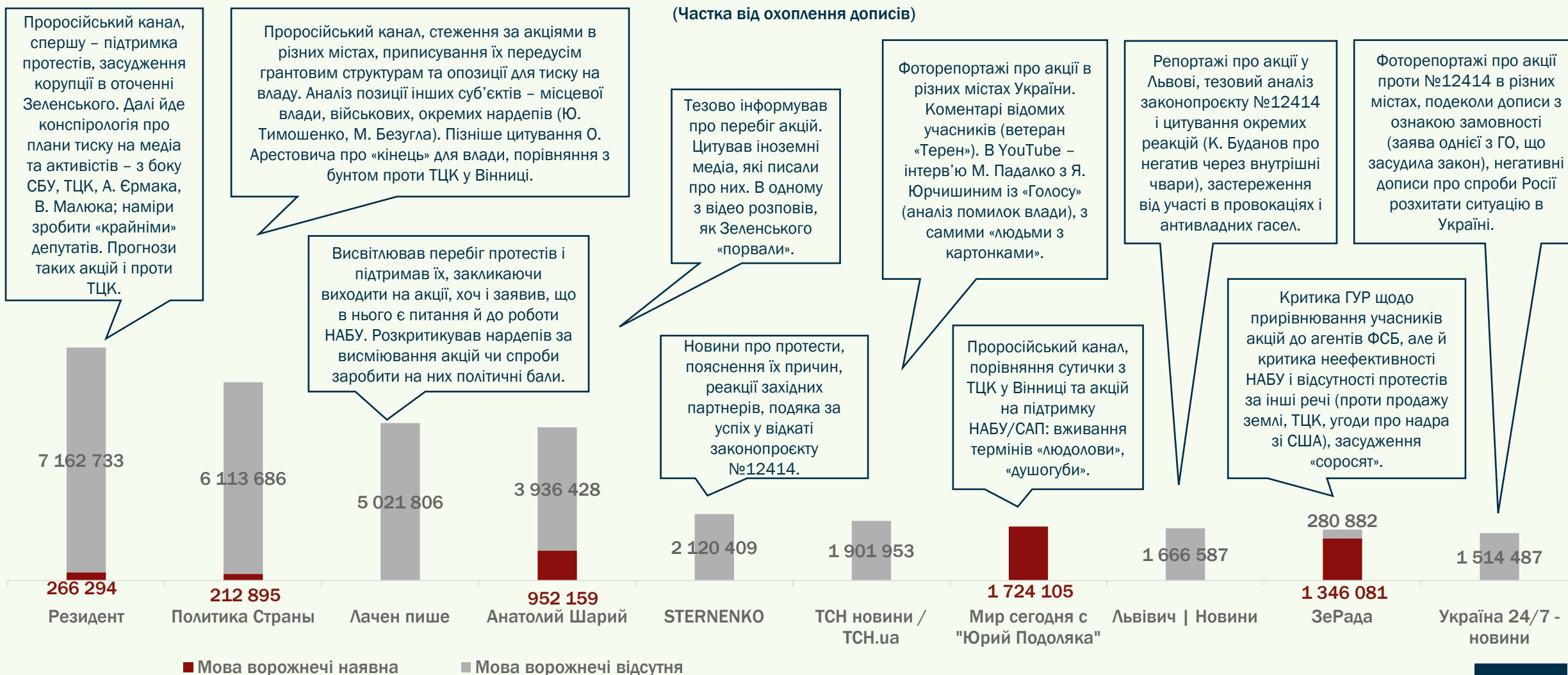


Ледь не половину охоплення мали дописи, що просто розповідали про протести і транслиували вимоги мітингувальників. Решту складали інтерпретації, міркування про причини й наслідки протестів. Меседжі проросійських блогерів були дуже різноманітними, як то часто буває, коли вони виявилися неготовими до подій

(Частка від охоплення дописів)



Лідери думок закликали доєднуватися до протестів, новинарі поширювали репортажі з акцій у різних містах. Фігурує тезова аналітика, у проросійських джерелах – із конспірологією, осудом влади, спекуляціями на інших темах (як-от мобілізації)



ЛІНІЇ РОЗДІЛЕННЯ: НОСІЇ КОНСЕРВАТИВНИХ – ЛІБЕРАЛЬНИХ ПОГЛЯДІВ (ВКЛЮЧАЮЧИ ЛГБТКІ+), ГОМОФОБИ – ТОЛЕРАНТНІ ДО ЛГБТКІ+, ТІ, ХТО ВВАЖАЄ, ЩО ПРАВА ЛГБТКІ+ «НА ЧАСІ» – І ТІ, ХТО НІ

Тригером дискусії став пост Н. Ворожбит 2 вересня, у якому вона розповіла про відмову заселити її дочку Параску до гуртожитка УКУ нібито через прапорець ЛГБТ в її особистому акаунті в Instagram і звинуватила університет у гомофобії. УКУ того ж дня відповів на хвилю хейту, що піднялась, і дав свої пояснення про потребу «підтримки духовних цінностей та розуміння правил проживання у Колегіумі». Пост широко розповсюдили новинні ТГ-канали, режисерку підтримали ліберальні активісти в X та Facebook. Згодом дискусію підхопили консервативно налаштовані користувачі, які використали інфопривід як ще одну можливість засудити ворожі їм погляди. Дійшов скандал і до католицької церкви: священнику Н. Заторському заборонили коментувати питання ЛГБТ після підтримки ним сім'ї Ворожбит і нагадування, що західна католицька церква та особисто Папа Римський виступили проти дискримінації представників ЛГБТ.

Водночас для ліберально налаштованих українців скандал в УКУ став приводом для ширшого обговорення євроінтеграції та притаманних ЄС цінностей в освіті, дискримінації та права приватних НЗ на встановлення правил, що суперечать українському законодавству. Підтримали УКУ й колишні випускники закладу, які нагадали, що «католицький» у назві ЗВО фігурує не дарма, і засуджувати один із найкращих навчальних закладів України не слід. Заявили вони і про те, що ніколи не стикалися з дискримінацією під час навчання в УКУ, натомість християнський вектор освіти допоміг їм вирости морально та стати кращими членами українського суспільства. Дискусія зійшла нанівець наприкінці вересня.

Це рідкісний випадок конфлікту, в якому не «дісталось» владі, а також він фактично не зацікавив неприховану російську пропаганду (якщо тільки приховано пропагандистських діячів немає серед патріотичних акаунтів, що включилися в дискусію).

Проаналізована кількість дописів – **545**. Приблизне охоплення – **2,8 млн** користувачів.

Найбільше хейту отримав сам **УКУ**: у стартовому дописі Н. Ворожбит дорікає навчальному закладу за гомофобію та дискримінацію, завдану їй доньці моральну шкоду. Режисерку одразу ж підтримали ліберальні користувачі Facebook: університет звинуватили в печерних упередженнях, відмові від європейських цінностей.

Водночас консервативні патріотичні ТГ-канали та релігійні активісти (як-от Д. Корчинський) глузливо засудили **сім'ю Ворожбит**, використовуючи обценну лексику й стосовно **представників ЛГБТ**.

За цю риторику отримали осуд і самі **консерватори**: їх засуджують за те, що вони не зважають на закон, вимагаючи не втручатись у справи навчального закладу.

Зрештою у соцмережах з'явилися навіть коментатори, які засудили **кожну зі сторін сварки**: мовляв, в Україні досі триває війна і щодня помирають тисячі людей, тому обговорювати «веселковий» скандал в УКУ недоречно та «не на часі».

Найбільше охоплення мають дописи зі звинуваченнями УКУ, адже новинні канали з великими аудиторіями переважно лише відреагували на пост Н. Ворожбит і не підтримували дискусію далі. Взаємні звинувачення «лібералів» і «консерваторів» велися переважно в тематичних блогах та діячами, що переймаються темою

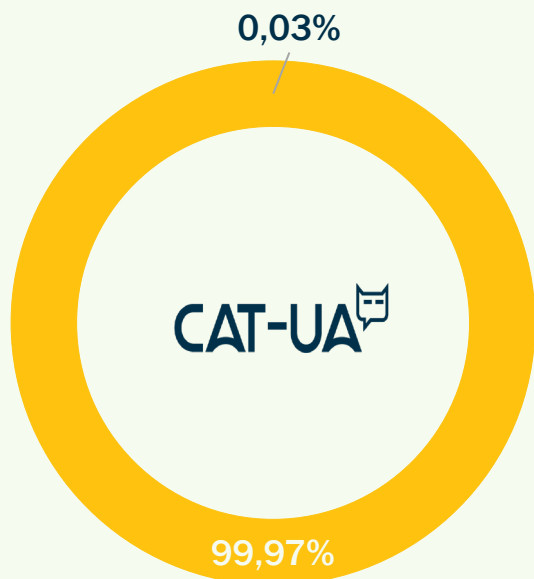
(Частка від охоплення дописів)



У дискусії брали участь майже винятково проукраїнські автори, канали та медіа; мізерну проросійськи налаштовану частку аудиторії склали священники УПЦ МП. Мова ворожнечі була більш притаманна консервативній частині аудиторії: критиків позиції УКУ називають «збоченцями», «грантожерами», «ліваками», порівнюють із росіянами, вживають лайку щодо представників ЛГБТ. Ліберали вживають мову ворожнечі у форматі «чорного» гумору. Найбільше схильні до пошуку спільного погляду студенти, випускники та викладачі УКУ

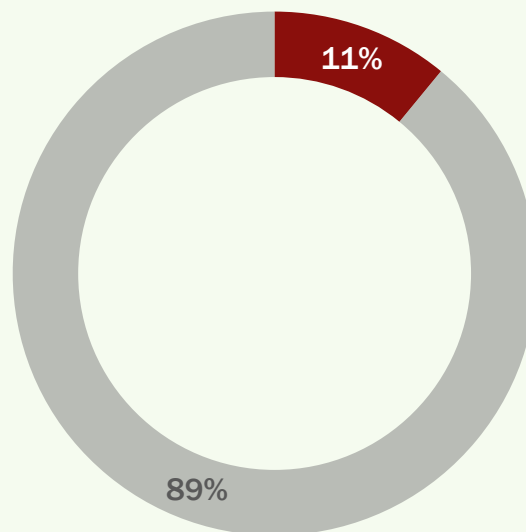
(Частка від охоплення дописів)

Участь прихильників різних сторін



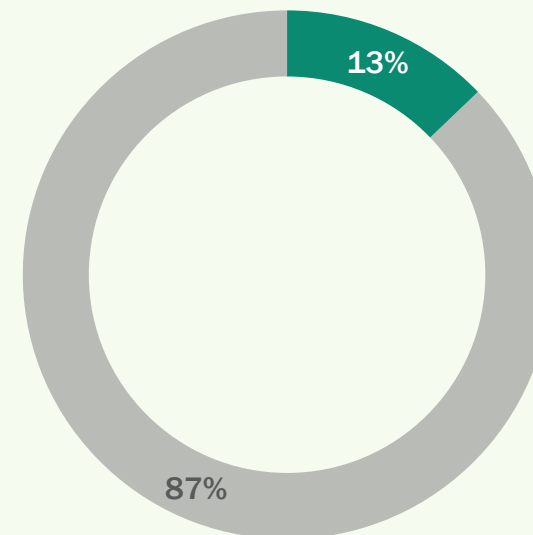
■ проросійська аудиторія
■ проукраїнська аудиторія

Використання мови ворожнечі



■ Мова ворожнечі наявна
■ Мова ворожнечі відсутня

Пошук спільного погляду



■ Розуміння опонента висловлюється
■ Розуміння опонента не висловлюється

Гнів – превалює в дописах абсолютно всіх сторін дискусії; стартовий пост-звинувачення УКУ від Н. Ворожбит; звинувачення УКУ в дискримінації доньки ветерана війни, нехтуванні європейськими цінностями; обурюються лицемірством УКУ, адже студентів та викладачів не засуджують за інші порушення «християнських» цінностей (подружні зради, шкідливі звички), та втручання в особисте життя абітурієнтів; злість на увагу до кейсу під час того, як триває російський наступ на фронті.

Сміх – самоіронічний пост мера Дніпра Б. Філатова, в якому він дивується дикості конфлікту; жарти над «віруючими, що спалюють ЛГБТ-відьом»; жартують також над страхом католиків перед ЛГБТ на рівні злочинців чи наркозалежних; з іронією пишуть, що УКУ змушені «ставати в шпагат» між традиційними цінностями та грішми від абітурієнтів, батьки яких підтримують «квір-тусовку».

Зневага – в бік родини Н. Ворожбит (згадують роботу режисерки в Москві, засуджують бажання «хайпу» за рахунок завідомо провального вступу); пости вірян про «збочених ЛГБТ».

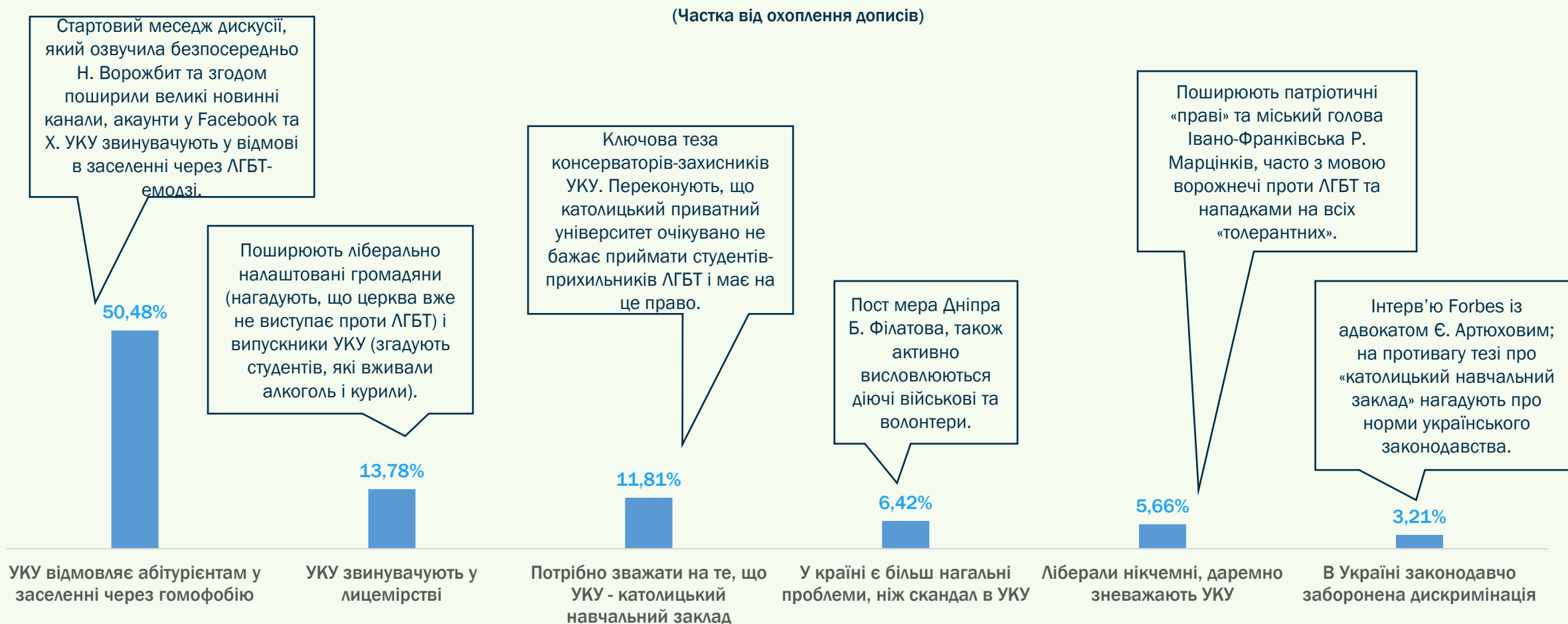
Сум – дописи прихильників внеску УКУ в освіту, неприємно здивованих дискримінацією та нетолерантністю закладу.

Повага – гордість за нове покоління, готове відстоювати свої ідеали та конфліктувати із застарілими нормами; католицькі священники висловлюють повагу УКУ за непорушну позицію.

Хоча гнів є базовою емоцією для всіх категорій учасників дискусії, є й певні особливості. Так, зневага частіше трапляється в дописах консерваторів, сміх – у дописах лібералів

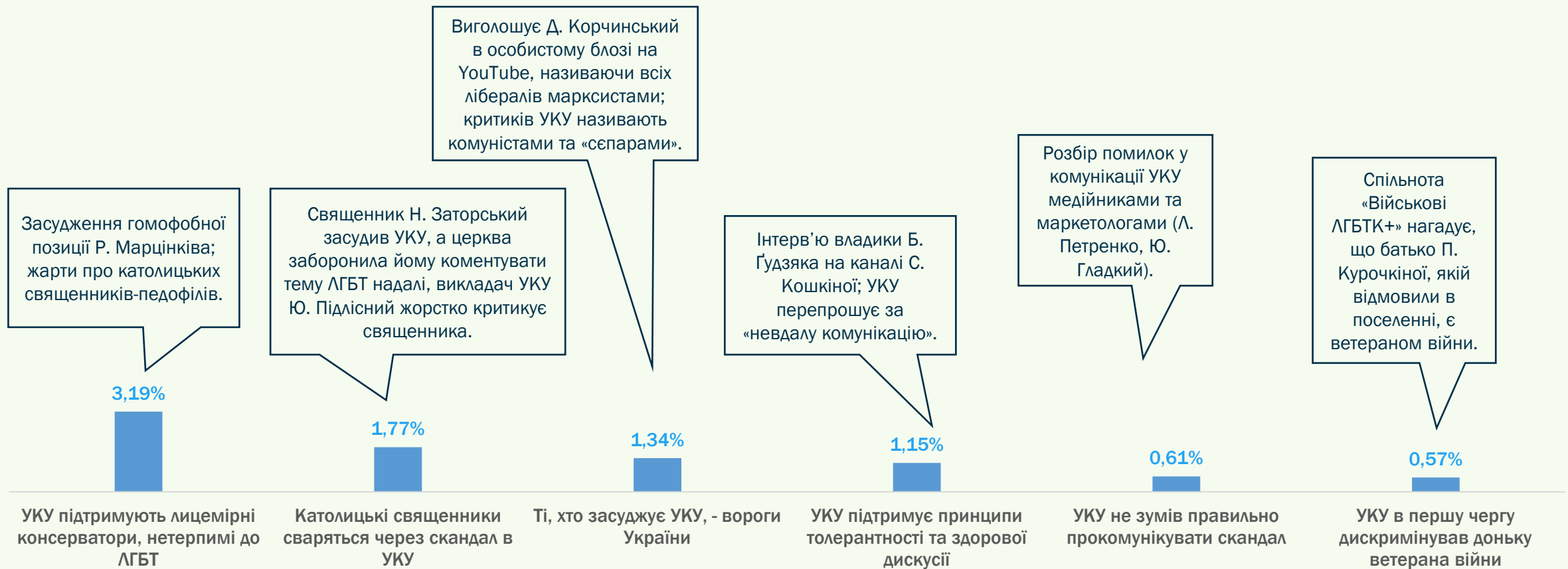


Пост-звинувачення УКУ став тригером широкої дискусії, в якій українці зачепили багато чутливих тем: релігія, ЛГБТ, освіта в Україні та її нинішній стан, війна, ставлення до ветеранів та їхніх родин. Для ліберально та консервативно налаштованих громадян скандал в УКУ став ще одним приводом посваритися в соцмережах

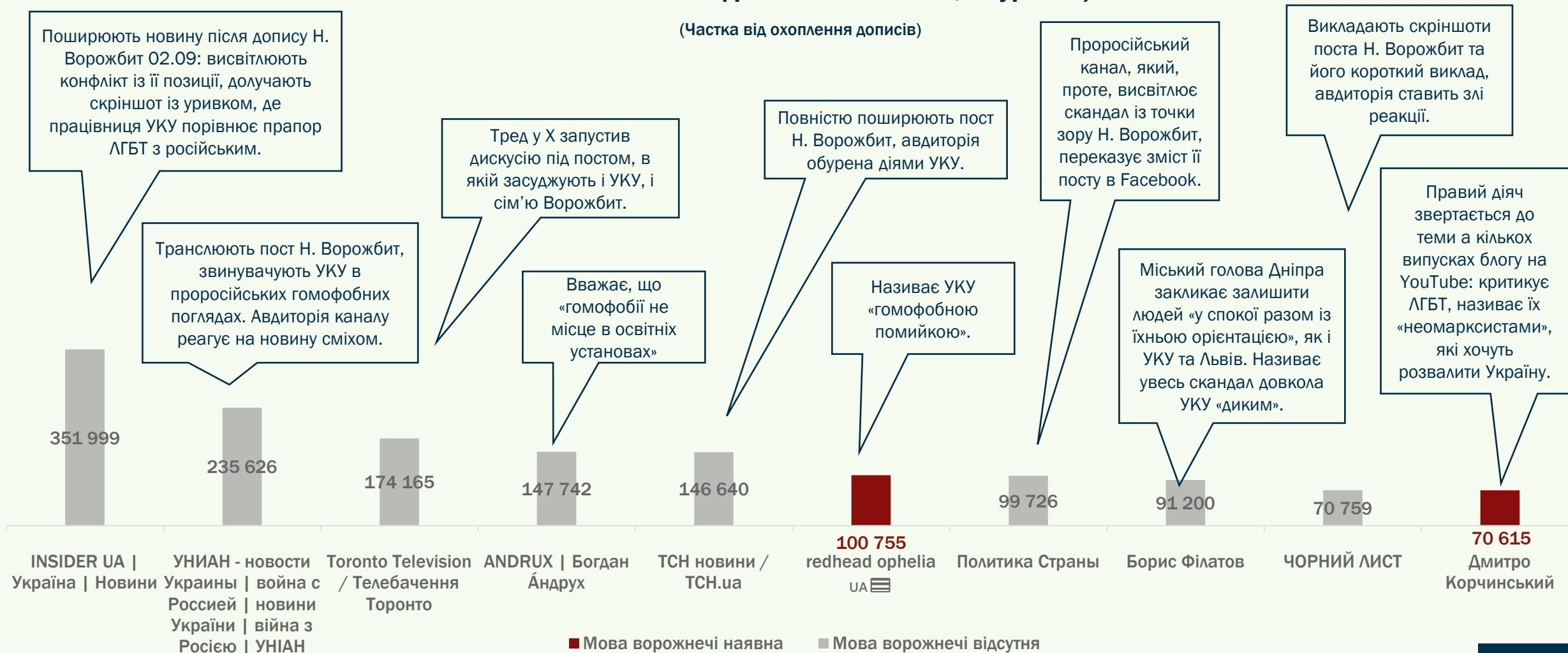


Скандал став цікавим кейсом для обговорення між комунікаційниками, військовими і навіть католицькими священиками

(Частка від охоплення дописів)



Найбільшу частку аудиторії до скандалу залучили новинні канали, що висвітлювали скандал із позиції Н. Ворожбит. Мову ворожнечі вживали одне проти одного як ліберальні активісти та представники ЛГБТ, так і войовничі консерватори (останні висловлювалися фривольніше та нецензурніше)



ЛІНІЇ РОЗДІЛЕННЯ: ПРИХИЛЬНИКИ П. ПОРОШЕНКА – ПРИХИЛЬНИКИ В. ЗЕЛЕНСЬКОГО, ПОЛІТИКИ – ГРОМАДЯНИ, ОЛІГАРХИ – ГРОМАДЯНИ

Ця дискусія розпочалася 13 лютого 2025 року, коли В. Зеленський впровадив санкції проти громадян України, серед яких були й люди, які підозрювалися у зв'язках із Росією, і люди під слідством (І. Коломойський), але й також П. Порошенко. Крім загалом питання санкцій проти опозиційного до влади політика, обурення аудиторії викликає і своєрідне прирівнювання його до інших фігурантів. З тих пір суспільна дискусія триває, час від часу актуалізуючись завдяки судовим засіданням та іншим інфоприводам. Провладні спікери регулярно пояснюють доцільність обмежень, нагадують про попередні суперечливі рішення експрезидента за всю

його політичну біографію. Партія «Європейська Солідарність» та її прихильники наголошують на незаконності застосування санкцій до громадянина України, який не переховується від слідства, та анонсують боротьбу в суді. Окрім того, в дискусії беруть участь дуже різні спікери, яких об'єднує несприйняття всієї владної еліти України. До них належать і проукраїнські, і проросійські громадяни.

Прикметно, що в політичних сварках не помітний акцент на простих людях – прихильниках і виборцях В. Зеленського та П. Порошенка. Об'єктами обвинувачення стають саме політики та пов'язані з ними особи й організації.

Проаналізована кількість дописів – **429**.
Приблизне охоплення – **52,5 млн** користувачів.

Критика В. Зеленського за санкції переважала насамперед завдяки систематичній роботі пулу блогерів, прихильних до «Європейської Солідарності», але обговорення ситуації активно підхопилося й проросійськими блогерами – так, О. Арестович у травні каже про певну єдність із П. Порошенком, мовляв, незалежно від риторики, вони обидва – вороги В. Зеленського. Також проросійські діячі критикують українську владу за передвиборчу активність. У А. Шарія помітні більш конспірологічні версії – мовляв, санкції недейсні, і «нацистська» **влада** лише імітує розбрат.

П. Порошенко в цій ситуації критикують популярні клікбейтні канали, як-от «Труха», що в лютому поширює меседжі ДФМ про користь санкцій, а влітку розповідає про виведення експрезидентом грошей за кордон, попри заборону влади. Главком каже про спробу обійти санкції через розділ майна з М. Порошенко і засуджує її як шахрайство, цю думку поширює низка інших каналів. Супутніми до критики П. Порошенка є більш детальні звинувачення провладних спікерів, як-от С. Іванова, які оперують назвами компаній П. Порошенка: там згадують про зловживання донатами українців через **МІБ**, нагадують про діяльність **ІСУ** тощо.

Але звучить і чимало критики **політичному загалом**. Патріотичні блогери (С. Стерненко) відзначають впровадження санкцій як черговий удар по єдності українців, іноді міркують про зовнішнього замовника обмежень (сперечаються, Д. Трамп це чи В. Путін) або сміються над скаргами експрезидента на побутові проблеми. Проросійські сторінки теж долучаються до огульного хейту всієї влади.

Санкції в лютому одразу ж підтримуються активною провладною кампанією: П. Порошенку пригадують усі попередні скандали. Критика В. Зеленського помітно звучить від проросійських джерел (експрезидента вони не підтримують, а «роздувають» боротьбу за владу), та «Євросолідарності», яка оперує юридичними наративами

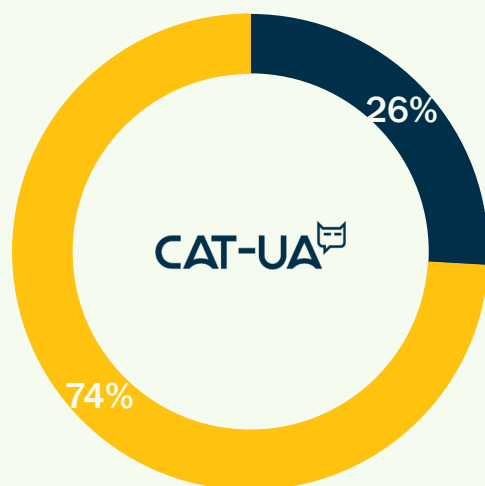
(Частка від охоплення дописів)

Зеленський	31 395 056
Порошенко	19 545 326
Влада	2 568 712
Всі політики	2 678 452
МІБ	903 799
Портнов	681 277
Українськи олігархи	673 258
ІСУ	539 393
Опозиція	299 955
НБУ	240 428
Стефанчук	109 423

Проросійські спікери звертають увагу на ситуацію переважно на її початку, а під час актуалізацій у пізніші місяці менше про це пишуть. Вони зосереджені на критиці В. Зеленського, але ніби «пояснюють» його мотивацію та загалом працюють на нагнітання тривоги. На проукраїнських сторінках критика П. Порошенка проходить хвилями поширення однакових наративів, що є ознакою штучної уваги. Мова ворожнечі помітно звучить від проросійських спікерів на кшталт О. Арестовича та А. Шарія (вона направлена на В. Зеленського і звинувачує його в слабкості та мстивості, побудові диктатури). Розуміння позицій сторін (В. Зеленського та П. Порошенка) звучить від проукраїнських акаунтів, які не підтримують жодного з політиків і виступають за єдність українців та ефективність держави, серед найвідоміших тут С. Стерненко

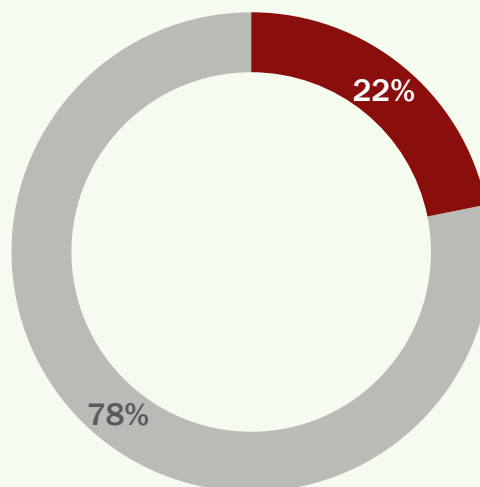
(Частка від охоплення дописів)

Участь прихильників різних сторін



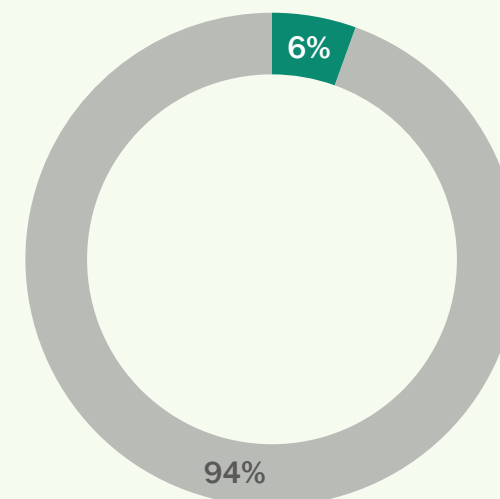
- проросійська
- проукраїнська

Використання мови ворожнечі



- Мова ворожнечі наявна
- Мова ворожнечі відсутня

Пошук спільного погляду



- Розуміння опонента висловлюється
- Розуміння опонента не висловлюється

Гнів – тотально панівна емоція. Гнів щодо В. Зеленського від проросійських акаунтів спрямований насамперед на нього особисто (за боротьбу з опозицією та нібито фінансову [зацікавленість](#) Президента в грошах попередника). А от від каналів, близьких до Порошенка (як-от [Прямий](#)) відчутний і гнів на «[зелень](#)» та олігархів, які привели В. Зеленського до влади. Локальні пабліки нагадують про допомогу П.Порошенка фронту та те, що санкції її ускладнять. Про тенденцію до диктатури каже [В. Портніков](#). Утім, гнівно критикують владу і за підтримку рейтингу П. Порошенка через ті ж таки санкції ([М. Давидюк](#)). Гнів на П. Порошенка транслюється і провладними блогерами, і відомими медіа: мовляв, попри санкції, він виводить гроші за кордон ([С. Іванов](#)), носить дорогий одяг. Зачіпає гнів і родину П. Порошенка (дружину та синів), пригадують пропозицію В. Путіна надати П. Порошенку політичний притулок та кажуть про розхитування П. Порошенком країни. Загалом багато гніву на «підрив суверенітету». Підтримується гнів і результатами опитувань щодо ставлення до експрезидента. Критикують і «Євросолідарність» – за підтримку свого лідера, коли треба підтримувати українців. На НБУ гніваються за зволікання з порошенківськими активами. Іноді гніваються й на усіх за ситуацію загалом.

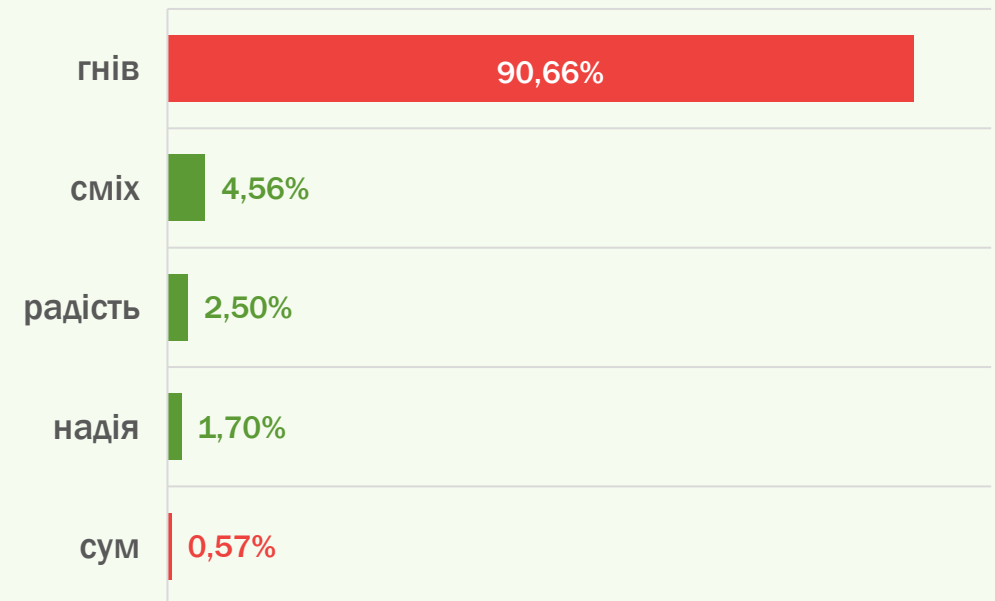
Сміх – над владою, яка навіть не змогла належно оформити документи ([А. Шарій](#)), над П. Порошенком, який скаржиться, що не може навіть купити собі кави ([Уніан](#)).

Радість – від «істерики» П. Порошенка через нібито неможливість зловживати донатами ([П. Олещук](#)).

Надія – що влада все пояснить і надасть більш переконливі докази ([24 канал](#)), що санкції скасують ([Євросолідарність](#)).

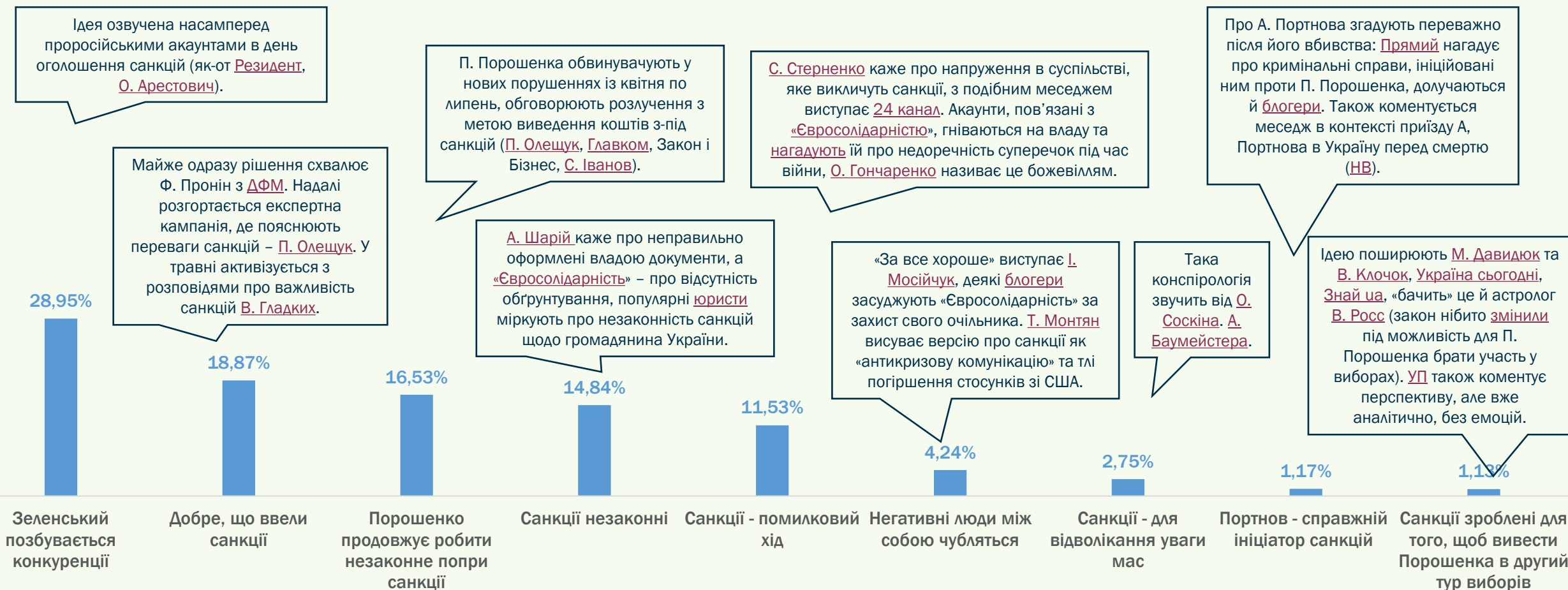
Гнів прихильників П. Порошенка на В. Зеленського поширюється дуже дисципліновано, доповнюється гнівними дописами проросійських діячів, по новинних пабліках проходить хвиля гніву на П. Порошенка з ознаками замовності. Інші емоції на цьому тлі малопомітні і радше супутні

(Частка від охоплення дописів)

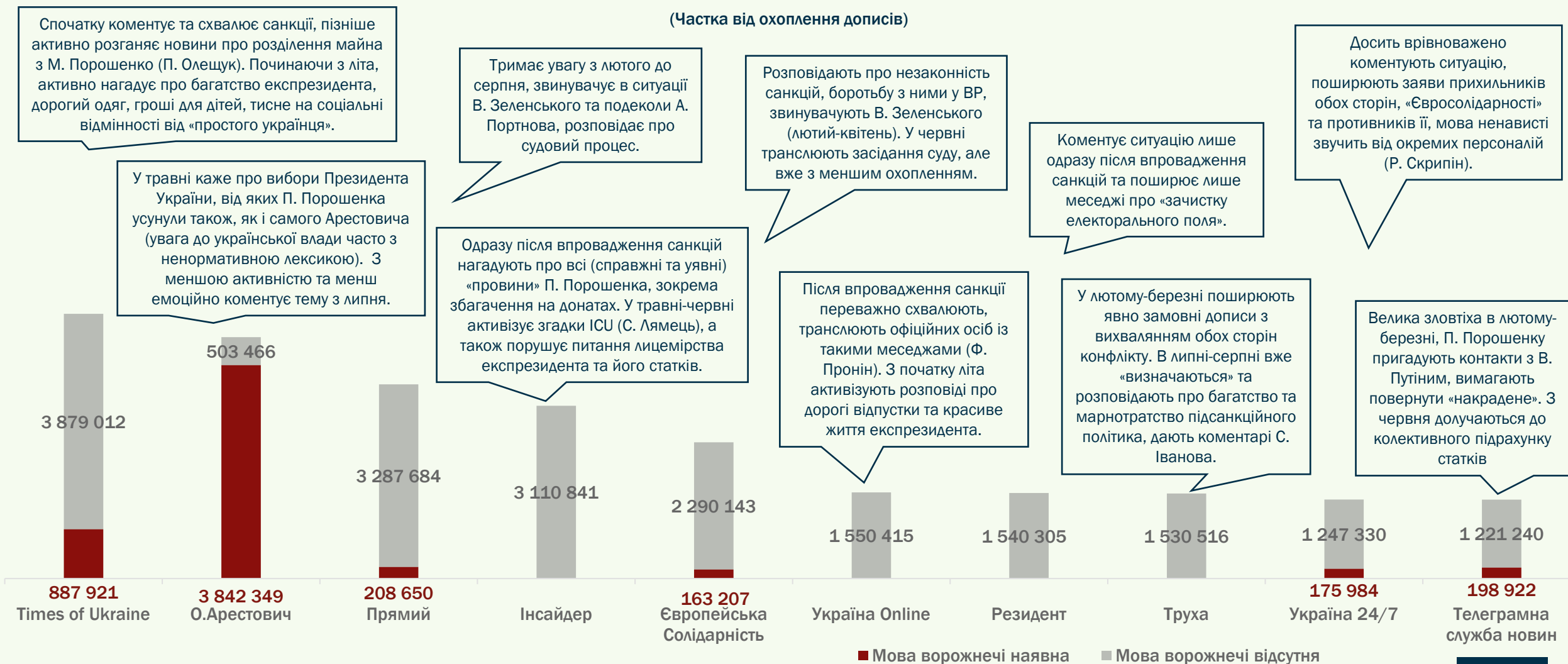


В. Зеленського за санкції критикують проросійські спікери та пабліки, але П. Порошенка при цьому теж не виправдовують, мовляв, усі українські політики – негідники, але в Президента більше можливостей. «Виборчі» наративи підтримуються не лише аналітиками, а й езотериками, що демонструє жвавий інтерес суспільства до теми виборів

(Частка від охоплення дописів)



У топі каналів – проросійські, про-«ЄС»-івські та просто клікбейтні канали. На початку обговорення з обох «таборів» стосується самих санкцій, а ось влітку помітна масова інформатака – експерти рахують статки П. Порошенка



ЛІНІЇ РОЗДІЛЕННЯ: РОСІЙСЬКОМОВНІ – УКРАЇНОМОВНІ, ПАТРІОТИЧНІ – БАЙДУЖІ – ПРОРОСІЙСЬКІ, ТОЛЕРАНТНІ – АГРЕСИВНІ

Кейс включає комунікацію щодо двох схожих випадків, які відбувалися впродовж року й частково перетиналися в часі. Ідеться про скандальні непатріотичні висловлювання блогерок, які походять зі Сходу України.

Ситуація 1. Акцент на мові. Анна Алхім викликала дискусії ще з минулого року, але в 2025 році це тривало особливо активно з травня по вересень, під час її активної сварки з іншою блогеркою, О. Мандзюк. Та відреагувала на випадок, коли А. Алхім попрохали заспівати українською мовою на хрестинах дитини її подруги, але та відреагувала обуренням і зневагою до мови й українців та проросійськими висловлюваннями. О. Мандзюк публічно назвала А. Алхім «медійною гнидою» та звернулася до СБУ. Згодом з'явилася інформація, що на колонку журналістки Н. Потоцької, яка написала про інцидент, здійснено ддос-атаку, а О. Мандзюк жалілася на погрози. Р. Есхакзай запросила блогерок на «круглий стіл» на свій подкаст. Під критику потрапили й інші актори – коли були помічені на вечірці з Алхім.

У підсумку, обидві блогерки отримали і критику, і хейт. А. Алхім – за проросійську позицію і зневажливі висловлювання щодо українців, О. Мандзюк – за хайп на скандалі й маніпуляції патріотизмом. Остання

навіть запросила А. Алхім разом поїхати відвезти гуманітарку, але події не отримали розвитку в подальшому обговоренні. А. Алхім було висунуто підозру, і у вересні вона зазначила, що публічно не буде ділитися своїми російськомовними вподобаннями. В критиці А. Алхім об'єдналися і звичайні, і політичні блогери (Я. Соколова, С. Стерненко, О. Суханов). До обговорення долучилися мережі нацмовників, насамперед масові канали й таблоїди (LuxFM, СТБ) та новинні канали і платформи (5 канал, Україна Сьогодні, Київ24).

Ситуація 2. Акцент на регіоні України. В жовтні-листопаді судима за розповсюдження порнографії фудблогерка з Нікополя Анастасія Кускевич, яка проживала у Львові, закликала російські ракети на це місто, пояснюючи, що мешканці Заходу є жахливими людьми. Їй висунуто підозру й оштрафовано. Фудблогеркою цікавилися західні телеканали (ZAXID.NET), але загалом охоплення цієї теми набагато менше.

Кампанія із кенселінгу російської мови та культури дуже наполеглива й часто вдається до хейту, щоб популяризувати свою позицію. Прихильники ж цієї культури часто дають для цього приводи. А за рахунок залучення відомих осіб дискусія добре поширюється соцмережами.

Проаналізована кількість дописів – **422**. Приблизне охоплення – **16,4** млн користувачів.

Основну порцію осуду в цій темі отримали **проросійські блогери** за неповагу до мови та просування російського контенту. Про підозри та звинувачення писали й новинні канали (5 канал, Espresso, BBC News, Kyiv24), і політичні блогери (С. Стерненко). Авдиторію таких проросійських блогерів критикують за нерозбірливість у контенті.

А от **проукраїнських активістів** за використання мовних скандалів для хайпу, просування мови ворожнечі до російськомовних критикували не лише відкрито проросійські канали, а й чимало акаунтів, що позиціонують себе як проукраїнські, О. Мандзюк закидали навіть «виправдовування ТЦК» (BespaLOVmedia, Myroslav Oleshko).

Будь-яких блогерів загалом звинувачують у тому, що авдиторія мусить марно витратити час і увагу на їхній контент.

Під цю хвилю хейту потрапили й окремі **українські артисти** (Потап, Каменських, Сердючка та інші), які раніше були російськомовними або навіть захищали російський контент: їм пригадували їхнє минуле, попри нинішню показову патріотичність.

Владі закидають, що мовні конфлікти нічого не вирішують, а скоріше відволікають від проблем корупції (BespaLOVmedia). Закликають карати за антиукраїнські меседжі (Espresso). Проросійські акаунти просувають меседж, що влада через О. Мандзюк та С. Стерненка переслідує російськомовних (Myroslav Oleshko).

Російськомовних оголошують або ворогами (проукраїнський сегмент), або жертвами дискримінації (проросійська частина).

Військові здебільшого підтримують проукраїнську сторону, але є згадка про «фейкову снайперку Євгенію», яка підтримала А. Алхім (Симороз).

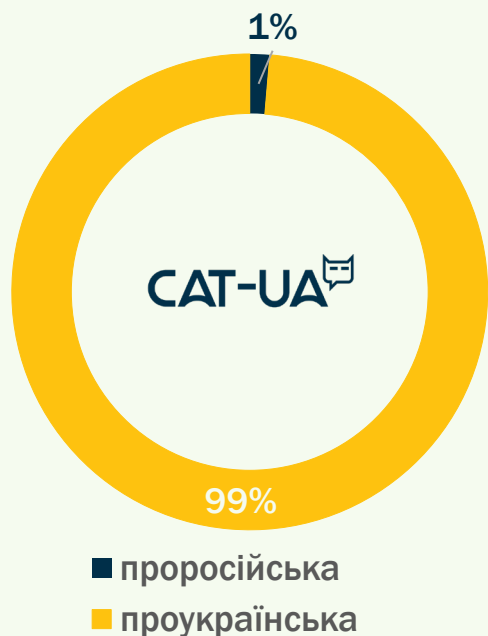
Основною ціллю обвинувачення стали самі оскандалені блогерки, частково хейт зачепив їхню авдиторію або загалом російськомовних. Однак не було помітно публічного хейту мешканців Сходу: вчинки блогерок ніхто не узагальнював на всіх їхніх земляків



Проросійські акаунти у цій темі зібрали мінімальне охоплення, вони нарікають на тиск на російськомовних. Однак є й меседжі від проукраїнських дописувачів, які просувають ідею толерування російськомовних і «хейтять хейтерів». Мову ворожнечі частина авторів використовує для стигматизації особисто Алхім як антиукраїнської або нерозумної, частина ж – на означення прихильників російської культури. Готовність Мандзюк іти на примирення з Алхім на круглому столі Раміни – винятковий зразок розуміння опонента

(Частка від охоплення дописів)

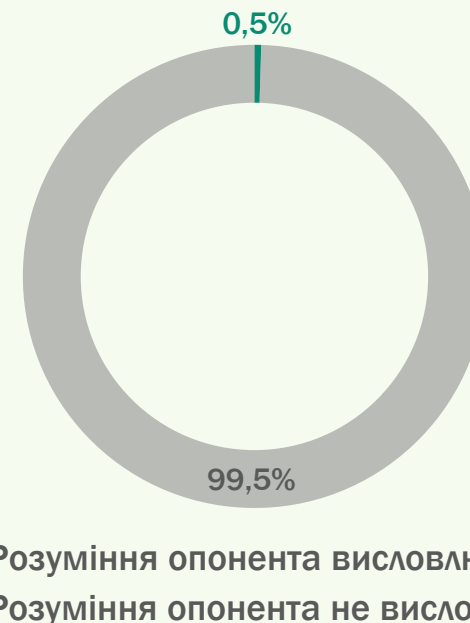
Участь прихильників різних сторін



Використання мови ворожнечі



Пошук спільного погляду



Гнів переважно викликають самі блогерки та їхня позиція. У випадку Алхім частина гніву спрямована і на її критиків за цькування.

Зневага – висловлюють до Алхім та наполягають, що вона і сама не вперше зневажливо висловлюється про українців та їхню мову й культуру. Зневажлива тональність переважає і в критиці Анастасії Кускевич: “Скільки таких людей серед нас? Їх дуже багато, друзі. Тому ми маємо про них говорити і робити їх маргіналами” (Я. Соколова).

Цікавість – панівна емоція в дописах, у яких міркують, чи покарають Алхім за висловлювання, чи застосують до неї якісь санкції, також цікавляться Тарасом Цимбалюком та політикою каналу СТБ щодо толерування проросійськості.

Радість – через те, що за Алхім візьметься СБУ.

Сміх – з того, що Алхім звинувачують у держзраді, також сміються з круглого столу з Раміною – «Я сама себя мочила» (BespaLOVmedia).

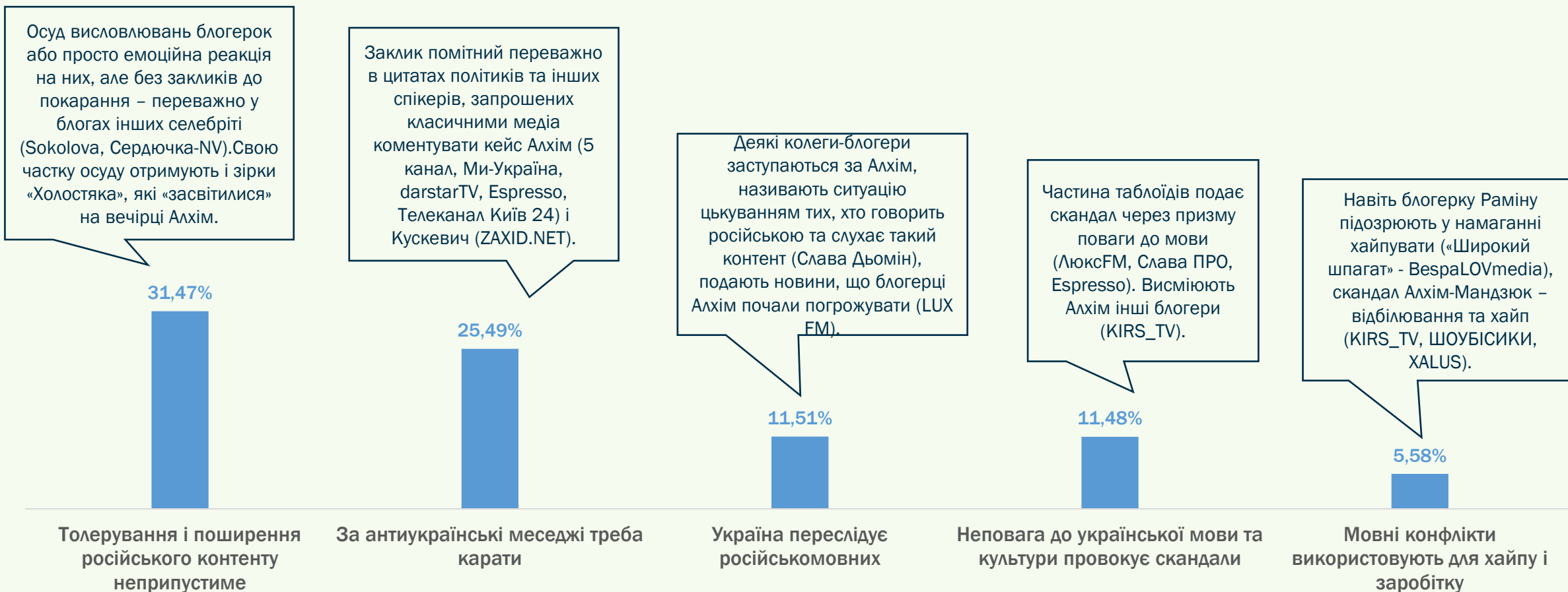
Гнів є ключовою емоцією комунікації скандалу, в ньому вимальовується образ проросійської блогерки як ворога та толерантності до російськомовного контенту як ознаки щонайменше слабого розвитку. Наявність позитивних емоцій показує здатність блогерів до (само)іронії.

(Частка від охоплення дописів)



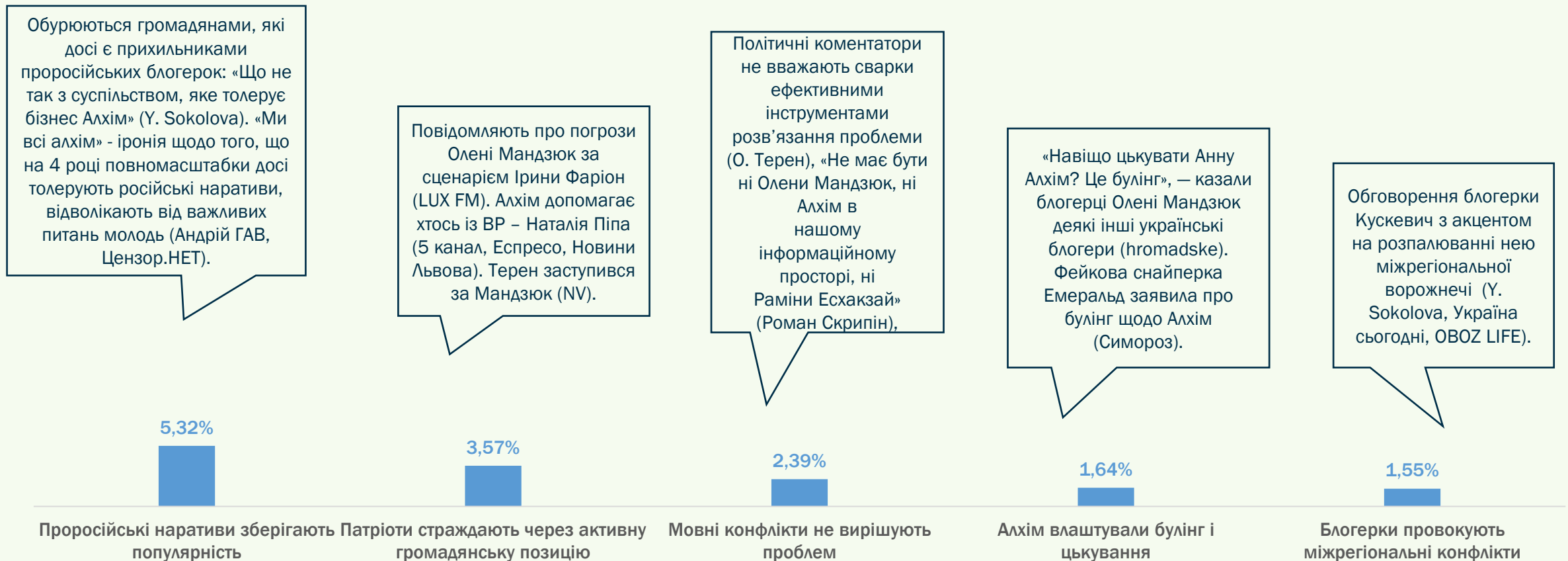
Блогери та селебріті емоційно стають на бік Алхім або Мандзюк, натомість політики та інші експерти класичних медіа вимагають покарань

(Частка від охоплення дописів)



Нарікання зосереджені насамперед на самих блогерках, а їхню аудиторію критикують перш за все за толерування проросійських меседжів, а не за російськомовність чи, тим більше, походження з певного регіону. Критикувати за регіональною ознакою – взагалі не комільфо

(Частка від охоплення дописів)



Тема блогерок захоплює авторів і демонструє три види патріотизму: суто проукраїнський, де будь-яка російськомовна культура неприйнятна, толерантний, який не має дозволити дискримінацію опонента, ждунівський, що проявляє пильність через загрозу покарання за поширення російськомовного контенту. Потенціал розділення блогерів у боротьбі за розподіл

уваги



■ Мова ворожнечі наявна

■ Мова ворожнечі відсутня

ЛІНІЇ РОЗДІЛЕННЯ: ГРОМАДЯНИ – ВОЛОНТЕРИ, ГРОМАДЯНИ – ВЛАДА, ПРИХИЛЬНИКИ ПОРОШЕНКА – ПРИХИЛЬНИКИ ЗЕЛЕНСЬКОГО, ТІ, ХТО ДОВІРЯЄ ВОЛОНТЕРАМ – ТІ, ХТО НЕ ДОВІРЯЄ.

Обговорення теми дронів розпочалося після репосту Марією Берлінською таблиці з контактами виробників БПЛА в її телеграм-каналі. Публікація викликала хвилю обурення через можливі ризики витоку чутливої інформації та загрози безпеці виробників і оборонних процесів загалом. Хвиля хейту суттєво посилилася після допису блогера Лачена, який звинуватив Берлінську в допомозі ворогу. На початковому етапі дискусія мала обмежений фокус і не супроводжувалася системною критикою влади.

Згодом тема розширюється та виходить за межі окремого інциденту. Ситуація з репостом починає використовуватися як привід для ширшого обговорення питань інформаційної безпеки у сфері БПЛА,

ролі волонтерів і держави в забезпеченні армії дронами. Дискусія поступово охоплює інші соціальні мережі та новинні телеграм-канали.

У дискусії формуються протилежні думки. З одного боку — вимога покарання за помилки, з іншого — позиція, що публічні атаки на волонтерів розколюють суспільство та допомагають ворогу. Але перша думка із суттєвим відривом переважає. Після кожного обстрілу відбувається пошук винних переважно серед представників влади та публічних осіб.

Лінії поділу формуються між тими, хто захищає волонтерів і закликає до ретельнішої перевірки інформації, та громадянами, які звинувачують волонтерів і владу в системних провалах у сфері БПЛА.

Проаналізована кількість дописів – **475**.

Приблизне охоплення – **2,2 млн** користувачів.

На першому етапі основним об'єктом звинувачення була **М. Берлінська**. Користувачі вимагали, щоб вона отримала покарання за свої дії, адже, на їхню думку, репост повідомлення з контактами поставив під загрозу безпеку виробників дронів. Також її звинуватили у причетності до обстрілу Чернігова в серпні 2023 року, де проводилася виставка дронів. Прямих звинувачень у бік влади на цьому етапі майже не було.

Надалі хвиля хейту поширюється на інших публічних **волонтерів**, пов'язаних із темою БПЛА, зокрема С. Притулу та Т. Чмута. Формується дискусія щодо їхньої компетентності і відповідальності у сфері дронів.

Одночасно посилюється критика **держави**, переважно з боку новинних телеграм-каналів, а також користувачів інших соціальних мереж, зокрема від експертів — військових і виробників дронів. Репост Берлінської стає приводом для звинувачень влади у неналежному захисті стратегічно важливої інформації та недостатньому забезпеченні армії БПЛА.

Після хвилі хейту в бік волонтерів починають з'являтися користувачі, які захищають М. Берлінську та звинувачують **блогерів**, які почали скандал. Критику волонтерів сприймають як прояв **російської пропаганди**.

Дискусія велась де факто між тими, хто готовий критикувати волонтерів, і тими, хто вважає це шкідливим. У процесі, як завжди, дісталось і владі

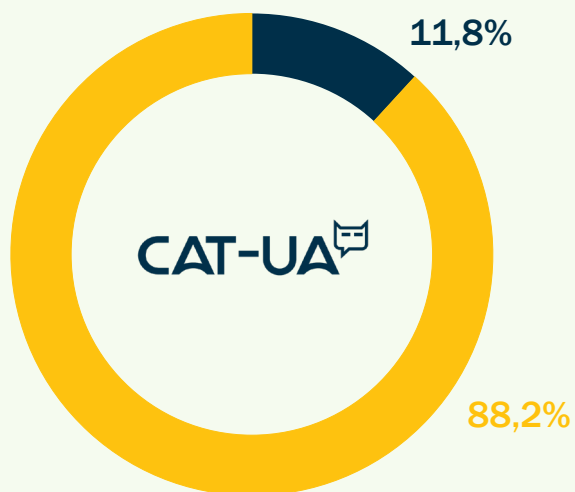
(Частка від охоплення дописів)



Проросійські акаунти переважно висловлювали радість через помилки українських волонтерів і влади, дякуючи за «допомогу». Саме така реакція стала одним із тригерів розгортання конфлікту в проукраїнському середовищі. Мова ворожнечі переважно зустрічалась у проукраїнських користувачів – у формі персональних образ і агресивного ставлення до волонтерів і влади. Найчастіше в такій манері комунікували анонімні новинні Telegram-канали. Професійні та експертні кола, зокрема військові, рідше вдавалися до агресивної лексики, поєднуючи підтримку волонтерів із критикою держави. Розуміння позиції опонента було зникло малим – переважно в цитуваннях самої Берлінської і її відповіді Лачену

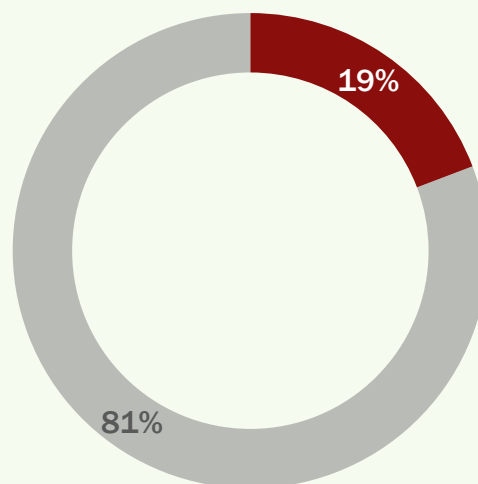
(Частка від охоплення дописів)

Участь прихильників різних сторін



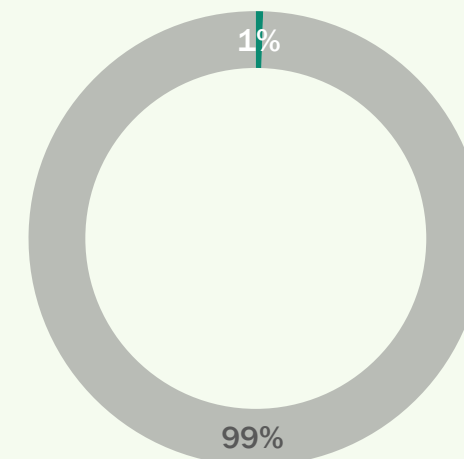
■ Проросійська аудиторія
■ Проукраїнська аудиторія

Використання мови ворожнечі



■ Мова ворожнечі наявна
■ Мова ворожнечі відсутня

Пошук спільного погляду



■ Розуміння опонента висловлюється
■ Розуміння опонента не висловлюється

Гнів – необережне поводження волонтерів та представників влади з інформацією, яка має критично важливе значення для державної безпеки; недостатній рівень компетентності людей, які мають доступ до стратегічно важливих даних; відсутність реакції влади на помилки публічних осіб; відсутність розслідування в пошуку винних за «прильоти» в місцях виробництва дронів; недостатнє забезпечення армії дронами.

Тривога – інтерв'ю з військовими експертами стосовно ефективності рішень влади; дописи про людей, які ведуться на російську пропаганду; історії помилок публічних осіб, що нашкодили безпеці країни.

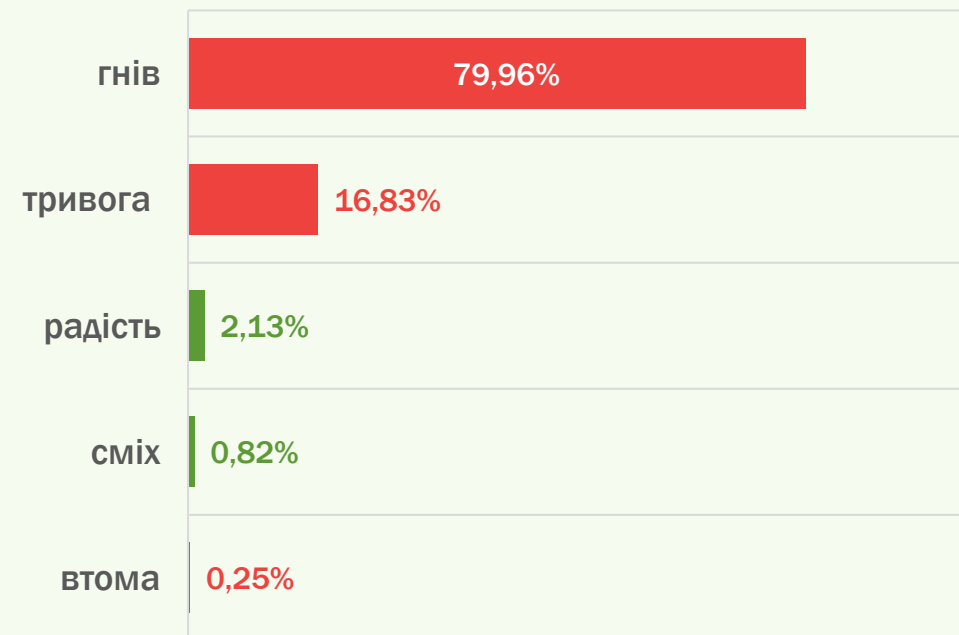
Радість – з боку проросійських діячів: помилки української влади та волонтерів.

Сміх – іронічні вислови щодо несправедливих дій влади та корупційних схем.

Втома – заяви про необхідність служити 18-річним.

Гнів, як і всюди, переважає, при цьому будь-які нові резонансні події викликають повторні хвилі негативних реакцій, насамперед в анонімних Telegram-каналах. А от аналітики та військові частіше демонструють емоцію тривоги. Радість здебільшого фіксується в дописах із проросійською позицією, інші емоції суттєвого впливу не мають

(Частка від охоплення дописів)

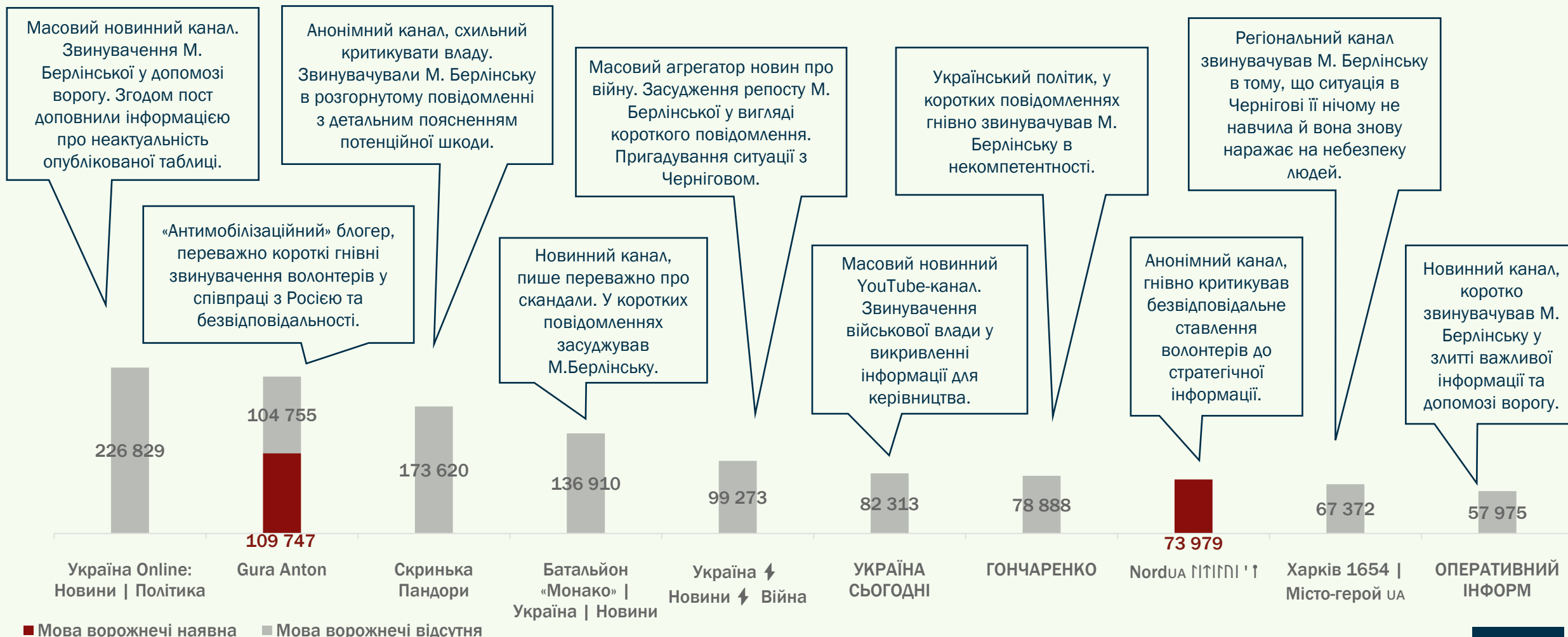


Волонтерів переважно звинувачували Telegram-канали та користувачі без публічного авторитету. Водночас влада найчастіше була об'єктом звинувачення військових та експертів у сфері дронів. Ключові тригери обговорення — безпека країни, дефіцит дронів, корупція та підозри у зраді



Клікбейтні канали переважно чіплялися за хайпові звинувачення політиків або експертів і допомагали їх поширювати

(Частка від кількості дописів)



ЛІНІЇ РОЗДІЛЕННЯ: ГРОМАДЯНИ – ТЦК; СВІДОМІ ГРОМАДЯНИ – УХИЛЯНТИ; ГРОМАДЯНИ – ВЛАДА, ЗОКРЕМА ВІЙСЬКОВІ – ВЛАДА.

4 грудня у Львові сталася трагедія: громадянин смертельно поранив військового ТЦК під час перевірки документів. Ця подія негайно викликала значну суспільну дискусію. Фактичні події були переважно сконцентровані впродовж однієї доби: і саме вбивство, і затримання, і обрання запобіжного заходу – з коментуванням події підозрюваним, і заяви військового командування на цю тему. На день пізніше було оприлюднене рішення суду. Але обговорення події в соцмережах тривало і кілька днів потому.

Більшість блогерів, політиків і загалом користувачів соцмереж засуджували вбивство й підозрюваного, багато з них підкреслювали, що вбитий був військовим, волонтером, добровольцем, при тому частина спрямовує гнів на вбивцю, інша – на всіх українців, узагальнюючи, що вони толерують ухилянтів і ставляться до військових вороже.

Традиційно тема викликала критику влади від відомих блогерів – зокрема, за те, що вона не захищає військових і що її політика мобілізації – провальна.

Лише окремі люди захищали вбивцю, часто не дуже заглиблюючись у деталі, але з гнівом накидаючись на ТЦК, критика часто дуже емоційна й містить багато лайки.

Майже половина таких дописувачів постійно публікує проросійський контент.

Також проросійські групи, що працюють на українські регіони, активно поширюють меседж, що це вбивство – початок великого бунту людей проти влади

і проти ТЦК, які давно є каральним інструментом влади. При тому підкреслюється, що «безпорядки» почалися саме у Львові, який є патріотичним містом, а це означає, що все суспільство готове до бунту.

Хоча загалом у соцмережах переважає гнів щодо вбивці, але люди відзначають, що до постів на цю тему приходять багато коментаторів із дуже агресивною риторикою щодо вбитого, і часто вони мають явні ознаки ботів – закриті профілі або профілі, що складаються виключно з перепостів, відсутність реальних фото тощо. При цьому ці профілі найактивніші й найагресивніші.

ОК Захід і адвокат Т. Боровський констатують російський вплив на цю тему, їхні заяви підхоплюються в соцмережах, і в перепостах гнів часто спрямований не на Росію, а на тих громадян, які піддаються російському впливу й поширюють російські меседжі.

Крім того, «несвідомих громадян» звинувачують у тому, що вони погано ставляться до військових, захищають ухилянтів, а також звинувачують журналістів у тому, що ті некоректно називають загиблого, та що «занадто намагаються почути іншу сторону», це особливо часто транслиують Д. Корчинський і М. Безугла.

У підсумку бачимо, що існуючу ворожнечу між ТЦК та ухилянтами активно використовує Росія через своїх агентів впливу, посилюючи одне з найемоційніших внутрішніх розділень в Україні. Також, оскільки питання значно політизоване, то страждає і влада.

Кількість релевантних дописів у вибірці – **350**. Орієнтовне охоплення – **4,2 млн** користувачів.

Звинувачення в соцмережах спрямовані найчастіше на **підозрюваного** й поділяються на два типи: його або звинувачують у тому, що він здійснив важкий злочин, і закликають до максимального покарання, або підкреслюють, що він убив військового, героя, учасника АТО, добровольця і волонтера.

Претензії до **влади** теж мають два вектори: її звинувачують у тому, що вона не захищає військових, посиляє їх працювати в ТЦК, а військові не мусять там працювати, або ж у тому, що вона провалила мобілізаційну політику, що і призвело до трагедії.

Частина авторів звинувачує **ТЦК** – вони виправдовують підозрюваного, дуже лають ТЦК, називаючи їх людоловами, автори – майже цілком ті, хто системно транслює проросійський контент.

Частина людей якраз помічають це і звинувачують **Росію** та її вплив пишуть про «російське ІПСО», навмисне розіграну ненависть до ТЦК. При цьому частина звинувачує одночасно і Росію, і **несвідомих громадян**, що піддаються російським впливам.

Крім того несвідомі громадяни звинувачуються в тому, що погано оцінюють тему, не розбираються в ній, повторюють те, чого не знали й не перевіряли.

На **ухилянтів** гнів спрямований порівняно рідко, але їх звинувачують дуже гнівно, з ненавистю, узагальнюючи, що ті тікають від мобілізації та вбивають військових.

Також є звинувачення **журналістів і блогерів**, що хайпово розганяють тему або що називають убитого «тецекашником», «працівником ТЦК», хоча він – військовослужбовець.

Сам підозрюваний отримає максимум обвинувачень, але прикметно, що звинувачення влади набагато помітніші за звинувачення Росії, а звинувачення проти ТЦК звучать значною мірою від проросійських спікерів

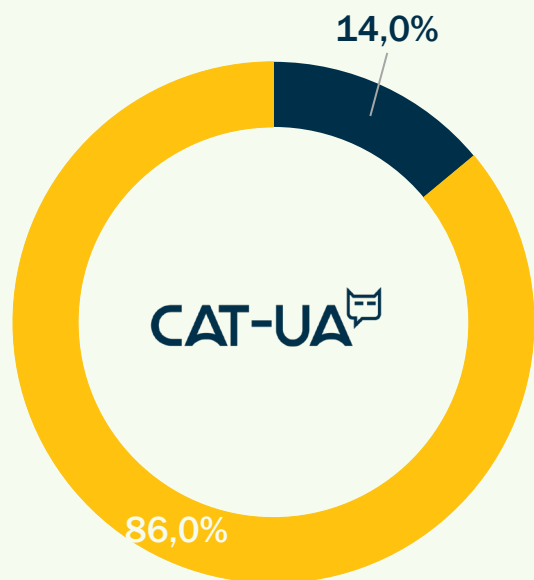
(Частка від охоплення дописів)



Проросійські автори або знущалися з ТЦК, або писали, що це вбивство свідчить: в Україні беззаконня, і починається хаос. Також у їхніх дописах помітна критика влади. Контент часто переповнений емоціями, агресивними нападками на того, кого звинувачують, нецензурною лексикою, криком у відео, знаками оклику і капслоком у тексті. З іншого боку, багато хто казав чи писав, що «вбивцю можна зрозуміти, він боявся» або «влада намагалась зробити мобілізацію якіснішою, але не змогла»

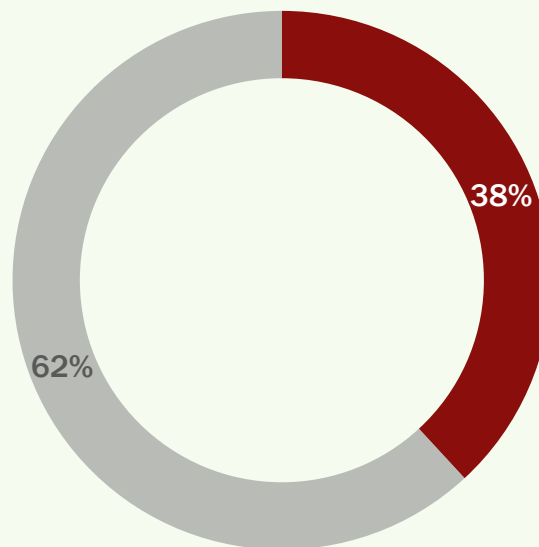
(Частка від охоплення дописів)

Участь прихильників різних сторін



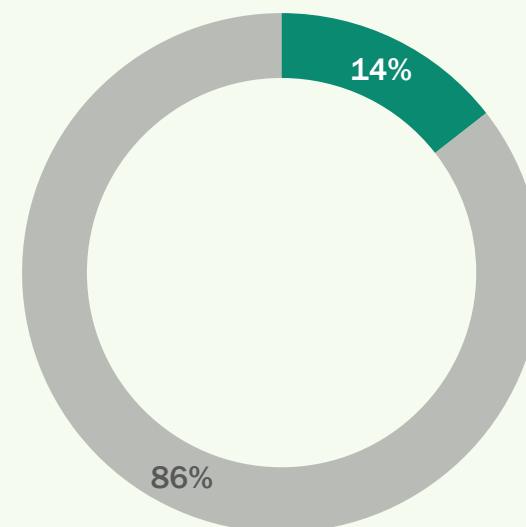
- проросійська
- проукраїнська

Використання мови ворожнечі



- Мова ворожнечі наявна
- Мова ворожнечі відсутня

Пошук спільного погляду



- Розуміння опонента висловлюється
- Розуміння опонента не висловлюється

Гнів – найбільше гніву проти підозрюваного, також є гнів на Росію, яка налаштовує українців негативно до ТЦК, і на людей, які неадекватно реагують на це вбивство. Гнів на ТЦК теж є, але його набагато менше, і значною мірою – від проросійських дописувачів. У них також є гнів проти влади, яка «не може навести порядок».

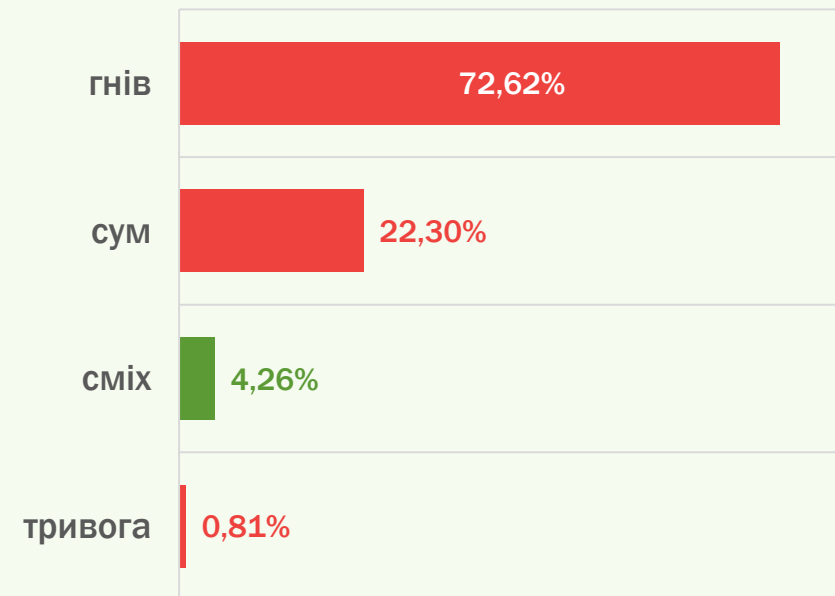
Сум – у постах і відео, в яких розповідають про вбитого, про його життя, також із сумом повідомляють про його похорон, критикуючи попутно вбивцю. В аналізі реакції соцмереж на вбивство теж є сум, що люди реагують неадекватно на смерть військового.

Сміх – не веселий, а завжди злий і знущальний, майже цілком у проросійських постах і відео. Там насміхаються з ТЦК, розповідають, що то був ніж «тецекашника», а не нападника, він їх колекціонував, називають нападника «зверь» із повагою, а також насміхаються з того, що вбивство сталося у Львові, нагадуючи, що це патріотичне місто. У проукраїнській частині є злі насмішки над тими, хто намагається сваритись у коментарях, а також над тими, хто каже, що обвинувачення ТЦК – це російська провокація.

Тривога – в дописах помітних блогерів: Я. Соколової, Б. Берези, С. Федини. Вони стривожено заявляють, що такі випадки – це ознака того, що народ починає вороже ставитися до всіх військових. При тому критикують владу, яке до цього призвело.

Гнів міг стосуватися всіх обвинувачуваних, а сум виникає, коли розповідають про вбитого і його життя, про його похорон. Сміх агресивний, це насмішки, частіше від проросійських акаунтів, тривога не зовсім щира, висловлюється в критиці влади від помітних блогерів

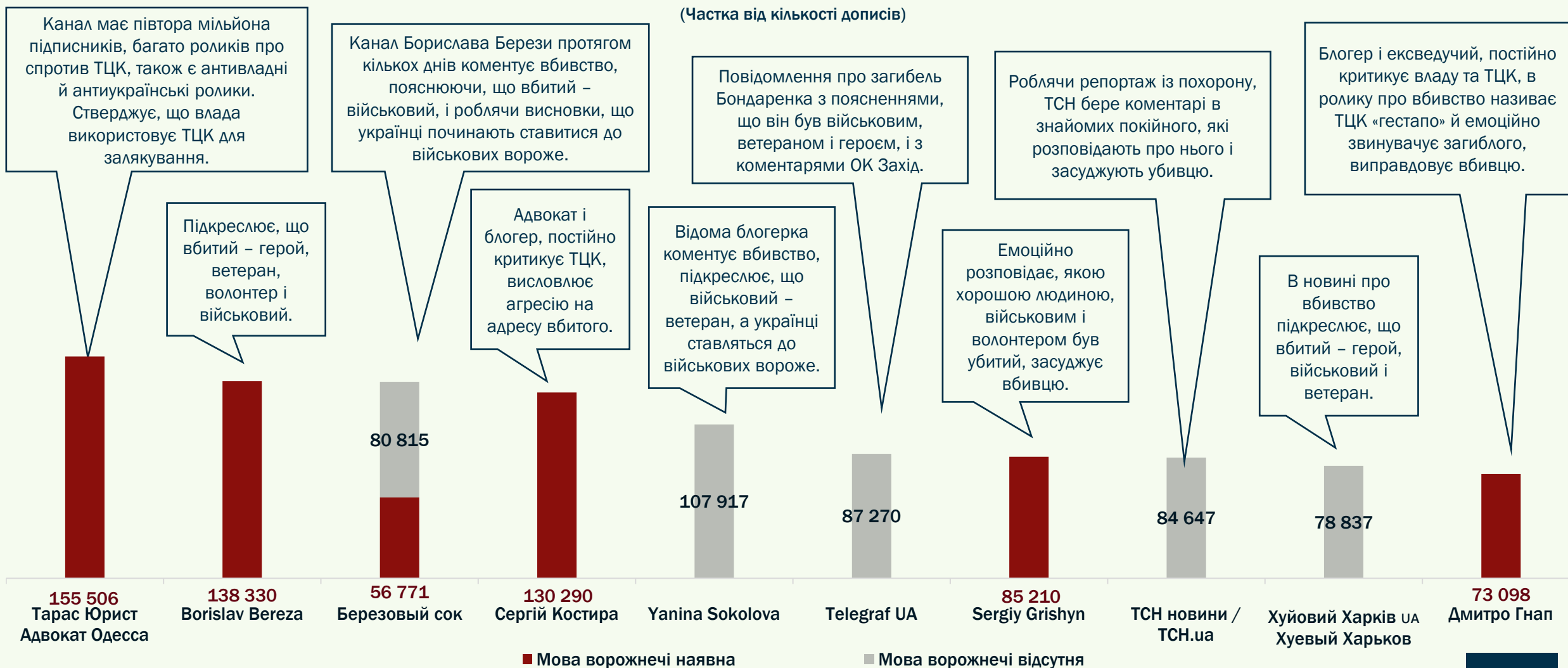
(Частка від охоплення дописів)



У людей, що засуджують убивство, багато різних меседжів і про причини, і про наслідки події. У тих, хто підтримує вбивство - різних меседжів немає, тільки ненависть до ТЦК



Найбільше мови ненависті транслюють антимобілізаційні канали, патріотичні блогери різко засуджують убивцю, а відомі медіа розповідають людську історію убитого



Дуже скоротився хейт соціальних груп

У більшості кейсів у дописах, що отримали велике поширення, ми не зафіксували (або майже не зафіксували) хейту на адресу соціальних груп – наприклад, україно- чи російськомовних, мешканців різних регіонів, електорату різних політиків, військових тощо. Хоча ми навмисно підбирали кейси, які могли би спричинити такий хейт, якби для нього були суспільні передумови. Навіть навпаки, приклади такого хейту з боку окремих блогерок (А. Алхім, А. Кускевич) ставали приводом для жорсткої критики їх самих. **Єдиний топовий «соціальний» адресат хейту – «ті, що виїхали з України».** Також є обвинувачення щодо «ухилянтів», «тих, що пішли в СЗЧ» та «авдиторії проросійських блогерів», а ще «лібералів» та «консерваторів» у взаємному хейті в темі УКУ, але й вони не є в топі популярних обвинувачуваних у своїх кейсах. Натомість, багато кейсів будуються довкола персонального хейту на адресу певного «винуватця», без узагальнень щодо груп, які він представляє.

А от влада (насамперед як політична команда, меншою мірою – інституції), як і в 2022 році, залишається основним об'єктом критики у більшості дискусій – адже опозиція не втрачає можливості використати різні кейси (єдиний виняток – скандал в УКУ) для боротьби з опонентами.

Основний рушій уваги до скандалів – навмисні політичні кампанії

Охоплення отримують ті теми, які хоча б одна політична сила береться «розганяти» через свої канали. Найпомітнішими та з найбільшими комунікаційними можливостями є такі сили:

1. мережа прихильників П. Порошенка;
2. група каналів та експертів, що виконують доручення Офісу Президента;
3. пул проросійських акаунтів в Україні;
4. антикорупційна спільнота.

Коли принаймні одна з цих сил долучилася до розгону обвинувачень у темі, після них часто включаються й топові медіа, новинні канали й умовно «незалежні» топ-блогери. В інших темах вони беруть участь

епізодично, якщо це відповідає їхнім зацікавленням (як-от Я. Соколова у темі проросійських висловлювань блогерок). Якщо жодна з організованих сил не підключається до коментування дискусії, та лишається з відносно обмеженою аудиторією. З політичними мережами не може зрівнятися навіть спільнота блогерів, які поширюють розважальний контент – як ми бачимо на прикладі історії з А. Алхім.

Кожен дискусійний кейс і далі поглиблює одразу декілька ліній розділення

Варто суперечці зародитися, вона одразу тригерить людей, які невдоволені не тільки безпосереднім винуватцем подій, але й іншими соціальними групами чи інституціями. Таким чином з'являються досить медійно впливові спікери, які роблять помітнішими обвинувачення проти цих груп чи інституцій. З одного боку, через це суспільство стає розділенішим. З іншого, проговорюються взаємні претензії та з'являється шанс їх подолати.

Проросійські автори, як і проукраїнські, звертають увагу на політичні теми й майже не роздмухують інші

Ті кейси, до яких прикута найбільша увага українських політичних сил, майже пропорційно більше коментуються й проросійськими акаунтами. А це – теми, що стосуються державної влади в Україні, з наративом про неспроможність української держави. А от суспільні теми російські мережі впливу роздмухують дуже слабко й радше «факультативно», навіть свої «улюблені» лінії розділення – як от щодо ставлення до ЛГБТ або української мови. Єдина суспільна лінія розділення, на яку досі російські агенти впливу звертають велику увагу, – це питання біженства. У темі ТЦК не помітне звичне роздмухування різних сторін, а лише некреативна критика ТЦК як таких.

Мова ворожнечі: закономірності суттєво змінилися порівняно з 2022

Мова ворожнечі найактивніше помітна у «середніх» за охопленням сварках і звучить від політиків (тема біженства) або псевдоекспертів, що протидіють мобілізації (ТЦК). Водночас дискусія між Порошенком і Зеленським, які лідирувала за часткою мови ворожнечі в 2022 році, зараз набагато «поспокійнішала».

Розуміння опонента залежить лише від свідомості конкретних учасників дискусій

У більшості дискусій немає системного висловлення розуміння позиції опонента: вони достатньо непримиренні. Дещо частіше таке розуміння демонструють військові та молода інтелектуальна аудиторія. Однак частіше такий пошук компромісів виявляється доброю волею окремих учасників дискусій – таких, як М. Берлінська, О. Мандзюк тощо.

Facebook втрачає статус основного майданчика для суперечок, передавши цю роль Telegram. YouTube наздоганяє лідера

У 2022 році Facebook уже не був основним джерелом новин, але лишався основним майданчиком суперечок. Але зараз охоплення дискусійних дописів у Facebook уже не може зрівнятися з іншими платформами. Його роль відчутна лише в тих малопомітних дискусіях, у які не включилися топові автори з Telegram та YouTube. TikTok так і не зміг цілком включитися у дискусійні тренди, залишаючись значною мірою розважальною мережею, це твердження ще більшою мірою стосується Instagram.

Помітним є тренд «хейтити хейтерів»

У багатьох темах об'єктами звинувачень є ті, хто розпалює даремні дискусії замість того, щоб цілком зосередитися на підтримці Сил оборони. Особливо ті, хто нападає на суспільних авторитетів на кшталт волонтерів.

Єдина сфера, де російські топ-блогери й канали резонують із українською аудиторією, – військова

Як і в 2022 році, у більшості тем проросійський інформаційний потік іде окремо від українського, майже не перетинаючись за меседжами: росіяни повторюють свої елементи наративу, що їх

просто не може сприйняти українська аудиторія. Цим пояснюється те, чому, за дослідженням OpenMinds, аудиторією таких каналів є переважно росіяни, а не українці.

Однак у військовій сфері проросійські акаунти все-таки намагаються використовувати меседжі, що вже

присутні в інформаційному просторі України, зокрема звучать від самих військових: про некомпетентне керівництво, провальну мобілізацію та невдачу військову політику. Це потенційний ризик того, що аудиторія російських акаунтів в Україні може зростати.

- **Зберігаємо пораду 2022 року: створити комунікаційний інструмент, який опікуватиметься суспільною згодою.**

Скажімо, гасіння суспільних суперечок може бути однією з функцій Центру стратегічних комунікацій. Ключовим інструментом для такої комунікації має стати практика створення об'єднавчих наративів, з якими не зможуть не погодитися всі сторони дискусії, стимулювання висловлювань, у яких демонструється розуміння позиції опонента, і навпаки, поганим тоном має стати мова ворожнечі. Окремо варто поширювати максимум про те, що критикувати треба окремих персон, які зробили щось помилково чи шкідливо, а не всі соціальні групи.

- **Найважливішим напрямком має стати подолання ліній розділення між тими, хто виїхав, і тими, хто лишився.**

Це найпомітніша лінія розділення, яка гостро виявляється в дискусіях. Біженцям варто підказувати, як вони можуть бути корисними для тих, хто лишився в

Україні, підтримувати їхню включеність в український контекст. Ідеально було би «перезібрати» функціонал «Мін'єднання», запустивши його з професійним керівником і чіткою метою.

- **Ворожнечу та російський вплив у воєнних темах можна подолати, лише створивши новий стратегічний наратив.**

Ми бачимо докази потужної участі російських агентів впливу у кампаніях щодо військової політики. Це єдина сфера, де їхні меседжі сприймають і проукраїнські користувачі. Як показують наші попередні спостереження, в антимобілізаційній темі вже сформовано повноцінний наратив, а не просто набір меседжів. Подолати цей наратив буде можливо лише завдяки формуванню і послідовному розгортанню іншого, більш потужного наративу, який включатиме і мобілізаційну політику, і реформи в армії, і порозуміння в суспільстві. Після перезавантаження керівництва держави відкрилася можливість впровадження такого наративу.

- **Про фокус росіян саме на владі треба говорити відкрито.**

Звичайно, далеко не лише росіяни критикують владу, це демократична процедура, яка, в тому числі, зробила можливими успіхи антикорупціонерів. Але саме кремлівська пропаганда намагається показати: а) що влада, а не росіяни, винні в усіх проблемах українців, б) що треба припиняти слухати владу й погоджуватися на вимоги росіян. Цю різницю треба пояснювати та вчити громадян відрізняти.

- **Зберігаємо пораду 2022 року: бажання росіян роздувати українські конфлікти має стати загальновідомим.**

В Україні і досі недостатньо прокомунікована російська мета розділяти українське суспільство. Однак, щонайменше на прикладах ліній розділення між тими, хто виїхав і хто повернувся, а також між ТЦК і ухильцями, ми бачимо, що від цієї стратегії вони не відмовилися. Цю думку теж важливо доносити до людей.